

Dualizmus kori országgyűlési választások

Tolna megye 1905-1906

Bevezetés

1905-ben megtörtént az, ami a dualizmus kori Magyarországon addig soha: az ellenzék szövetsége megnyerte az országgyűlési képviselőválasztásokat. Tisza István miniszterelnöknek erőszakos hárszabály revíziós terveivel sikerült egy táborba hoznia az alkotmányosságot féltő 48-as és 67-es politikusokat. A választási eredmények csattanós választ adtak a rend feltétlen hívének tartott Tisza vezette Szabadelvű Pártnak és az uralkodó köré szerveződő, a kiegyezés változatlan fenntartásában érdekelt osztrák és magyar politikai, gazdasági klikknek. Ferenc József veszélyesnek ítélte meg a koalíció programját az egész Monarchia jövőjére nézve, ezért nem nevezte ki a győztes pártok vezetőiből álló kormányt, amíg az fel nem adta a sérelmesnek ítélt programpontokat. Mivel a választási győzelem az ellenzéki oldal politikusait is meglepte, szinte időnyerési szándékként is értékelhető módon ragaszkodtak álláspontjukhoz, holott Kossuthék tisztában voltak vele: hogy feltétlenül engedniük kell, ha kormányra akarnak kerülni. Mivel mindkét oldal konfrontatív magatartást tanúsított, mondván, hogy a másik fél végül meghátrál, a tárgyalások zátonyra futottak. Az ország ex-lex állapotba került, a belpolitikai válság pedig elmélyült. Az uralkodó júniusban egy ideiglenes kormány létrehozását határozta el. A kormány kinevezése elleni tiltakozásul a megyék sorra megtagadták az engedelmességet, a megyei közigazgatás tisztviselői közül sokan (köztük a főispánok) pedig lemondtak hivatalukról. A helyzet kezdett anarchikussá válni.

A Szabadelvű Párt¹ kormányzásának egyik alapeleme volt, hogy mindig kiszámíthatóan politizált. A választópolgárok tudták, hogy szavazatukért mit kaphatnak cserébe. A párt állandósága biztonságérzetet keltett a közvéleményben. Ezzel szemben a Függetlenségi Párt² hajlamos volt az ad hoc politizálásra, jellemző volt rá a hazafias jelszavak üres hangoztatása, programja 1884 óta alig változott. 1903-tól kezdődően azonban a külső tényezők kedvezővé váltak számára. Elméleti kérdésként felmerülhet, hogy a Függetlenségi Párt megnyerte volna egymaga is a választásokat, de a gyakorlatban hozzá csatlakozó Andrassy, Apponyi és Bánffy, valamint Ugron által

---

¹ A Deák-párt neve 1875-től Szabadelvű Párt.

² 48-as Függetlenségi Párt, majd 1884-től Függetlenségi és 48-as Párt.

létrehozott koalíció nagyon erős választói és társadalmi bázist teremtett. Ez a szövetség már elhitte magáról és elhitette a választókkal, hogy kormányképes alternatívaként indulhat az 1905-ös választásokon. Választ keresek arra a kérdésre, hogy majdnem 40 évnyi kormányzás után mi (vagy ki) tette lehetővé az említett nagy mértékű ellenzéki összefogást? A magyarázat, mint mindig nagyon sokrétű, kül- és belpolitikai szempontokban kereshető.

Az ellenzék politikusai sem vitathatták komoly érvekkel, hogy az európai hatalmi helyzet szükségessé teszi az Osztrák-Magyar-Monarchia haderejének fejlesztését, viszont úgy gondolták, hogy a megemelt éves újonclétszám fejében jogos katonai (és a szokásos gazdasági) követelésekkel léphetnek fel, ilyen volt például a magyar vezényleti nyelv, magyar tiszték a magyar ezredekhez történő áthelyezése. A katonai követelések széles nemzeti támogatásra számíthattak.³ Köztudott volt, hogy az uralkodó jótányit sem enged a katonai kérdésekben, így nyilvánvalóan a magyar ellenzék is felelősség nélkül hangoztathatta jelszavait, hiszen kormányra kerülésére a korszak tapasztalataiból kiindulva esélye sem volt. Szinte megszokásból indult be az ellenzéki obstrukció gépezete, miután 1903 elején Fejérváry Géza honvédelmi miniszter benyújtotta a hadseregfejlesztési javaslatát. Az obstrukció hatására a kormánypárt egysége megbomlott, hosszan tartó kormányzati válság vette kezdetét. Khuen-Héderváry Károly követte Széll Kálmánt a miniszterelnöki poszton. Engedményeket ajánlott a Függetlenségi Pártnak, ha felfüggesztik az obstrukciót. Erre azonban Kossuthék nem voltak hajlandók. Khuen-Héderváry tehetetlennek bizonyult. Tisza István lett az utódja. Célja az obstrukció gyors letörése, a parlamenti anarchia felszámolása és a katonai javaslatok keresztülvitele volt. Tisza úgy vélte, hogy mint mindig, az ellenzék végül most is megtörik. Alaposan tévedett.

Ezen országos események közepette került sor Tolna megyében a választásokra, amelyek során hat választókerületéből ötben az ellenzék jelöltje győzött. A választásokat követő eseményeket értékelve a megye a kivárási álláspontját választotta, így viszonylag későn, csak 1905. augusztus 10-én írta alá az ellenálló megyék körfelhívását, amelyben bizalmatlanságot szavaznak a „darabont kormánynak”. Ezen hónapok és évek pontos bemutatására vállalkozik a dolgozat.

---

³ Magyarország története 7/1. 1978. 521.

1. A dualizmus kori választási rendszer általános jellemzői

1.1. A választójog

A dualizmus kori országgyűlési képviselőválasztásokat jellegüknél fogva nem nevezhetjük a mai értelemben vett kompetitív választásoknak. A választások alapvető funkcióját teljesítették, hiszen létrehozták a képviselőház testületét, amely azonban a nyugat-európai országoktól eltérően a társadalom csak nagyon kis rétegét reprezentálta a választásra jogosultak szűk köréből kifolyólag. A választójogot az 1848. V. tc. és az 1874. XXXIII. tc. szabályozta, olyan módon, hogy Magyarország összlakosságának mindössze 5,5-6,7%-a kapott választójogot a korszak egészében,⁴ mialatt Nyugat-Európában a századfordulóra már elterjedt az általános, titkos választójog. Az országos és regionális (községi) elit döntése határozta meg a képviselőház összetételét. A századforduló Magyarországon robbant be a köztudatba az általános választójog követelése, az 1905-06-os belpolitikai válságnak is ez volt az egyik legfontosabb alapkérdése. A sokáig társadalmilag és politikailag légyeres térben sodródó Fejérváry-kormány a választójog kiterjesztésének ígéretével akarta helyzetét konszolidálni, mint látni fogjuk, nem is eredménytelenül. A szavazóbázis kiszélesítésének kérdése komolyan megosztotta a kormány által lépéskényszerbe hozott, 1905 januárjában létrejött ellenzéki koalíció pártjainak vezetőit is. Kristóffy József, a darabont kormány belügyminiszterének választójogi reformjavaslatát eleinte Bécsben is kedvezően fogadták, hiszen az udvar felismerte - ha csak időhúzási szándékból is - a választójogi reform ígéretének hatalmas erejét.⁵ A magyar politikai vezetés elitista felfogásától ezzel szemben talán semmi nem állt olyan messze, mint az általános választójog gondolata, mégis a Fejérváry féle darabont-kormány által kényszerhelyzetbe hozott koalíció a tömegek további támogatásának reményében ígéretet tett a reformok támogatására.

A korszak választójogi törvényei alapján többféle szempont szerint lehetett választójogot szerezni. Jogosultságot lehetett kapni földbirtok után fizetett adó, ház (ingatlan) után fizetett adó, jövedelem után fizetett adó, régi jog és értelmiségi cenzus alapján is.⁶ A régi jogon szavazók aránya a korszakban folyamatosan csökkent, míg legáltalánosabban földbirtok alapján lehetett valaki választásra jogosult. Csak az járulhatott a szavazatszedő küldöttségek elé, aki szerepelt az adott évre hitelesített névjegyzékben. A névjegyzékeket 1874 után minden évben, községenként írták össze

---

⁴ Gaál 1984. 202. (2. számú táblázat, 18.o.) Kizárólag férfiak rendelkeztek választójoggal.

⁵ Magyarország története 1978. 7/1. 578.

⁶ Boros-Szabó 1999. 127.

három tagú összeíró küldöttségek.⁷ A névjegyzékekkel kapcsolatos panaszokat a névjegyzék közzétételétől számított 10 napon belül lehetett jelezni a központi választmány felé a helyi jegyzőn, körjegyzőn keresztül. Az elkészített névjegyzékeket a községházán és a jegyző, körjegyző hivatalában lehetett megtekinteni. A névjegyzékbe való utólagos felvételi kérelmeket a központi választmány közgyűlése tárgyalta. Az ilyen nyilatkozatokat legkésőbb a választásokat megelőző napon kellett benyújtani.

1904-ben a választásra jogosultak 57%-a volt magyar, azonban a 413 választókerület több mint negyedében a nemzetiségi szavazók aránya meghaladta az 50%-ot, húsz választókerületben pedig a 75%-ot.⁸ A nemzetiségiak a kiegyezés változatlan fenntartásában voltak érdekeltek, szavazataikat általában a kormánypártra adták, míg a szűkebben értelemben vett magyar többségű választókerületekben az ellenzék kapta a mandátumokat. A magyarlakta területeken az aránytalan választókerületi beosztás miatt több szavazat kellett egy mandátum elnyeréséhez, mint a nemzetiségi területeken.⁹ A baranyai-tolnai sváb tömb a bonyhádi kerületből például 1905-ig kivétel nélkül kormánypárti politikusokat juttatott be a képviselőházba. A magas választójogi cenzus az erdélyi szászok és a magyarországi németek vagyonosabb csoportjainak kedvezett, azonban a magyarságot kollektívan sújtotta.¹⁰ A Szabadelvű Párt biztos szavazóbázist tudhatott magáénak a felvidéki, történelmi bányavárosokban (Korpona, Selmechánya, Körmöcbánya), Nyitra, Trencsén, Árva megyében, a Szepességben, Délvidéken (Bánát, Bácska, Temesköz), Hunyad és Krassó megyében, valamint a Székelyföldön. Az ellenzéki pártok leginkább az Alföldről, a Tiszántúl protestáns érzelmű és a Dunántúl magyar nemzetiségű szavazóitól várták a szavazatokat.¹¹

1.2. A pártrendszer

A pártrendszer 1884-ig hegemonisztikus jeleket mutatott, az ellenzéki pártoknak esélyük sem volt a választások megnyerésére. A kérdés legtöbbször csak az volt, hogy a Deák-párt, majd 1875-től a Balközéppel való fúzió révén létrejött Szabadelvű Párt milyen arányban szerzi meg a képviselői helyeket.¹² Az 1867 és 1910 között tartott tizennégy képviselőválasztás közül mindössze egyen tudott többséget szerezni az

---

⁷ Boros-Szabó 1999. 133.

⁸ Boros-Szabó 1999. 130.

⁹ Gerő 1988. 18.

¹⁰ Gerő 1988. 22.

¹¹ Földes-Hubai 1999. 36-38.

¹² Boros-Szabó 1999. 130.

ellenzék, pártszövetség létrehozásával 1905-ben.¹³ A koalíció ekkor képes volt elhithetni a választókkal, hogy végre kormányképes ellenzéki erő jött létre. Tisza István házszabály revíziós tervei, majd az 1904. november 18-i híres zsebkendőszavazás eredményeként egy táborba tömörülő ellenzék ugyan részben ad hoc jellegű politizálással egyszer maga mellé tudta állítani a választók többségét, de az 1910-es választásokat követően aztán visszaállt a régi rendszer és a Nemzeti Munkapárt néven Tisza által újjászervezett szabadelvű utódpárt simán nyerte el a mandátumok többségét. Azt is kijelenthetjük, hogy a Szabadelvű Párt egészen az 1900-as évtized közepéig kezében tartotta a megyei közigazgatási tisztségviselői réteg többségének irányítását, amely révén hatásosan tudta irányítani a választások kimenetelét.¹⁴ Tény azonban az is, hogy mivel a vármegyei hatóságok bonyolították le a választások egészét, a belügyminisztériumnak csak közvetett befolyása volt az eredmények alakítására a megyei kormánypárti tisztségviselőkön keresztül, az ellenzéki többségű törvényhatóságokban és megyékben a kormánynak még kevesebb esélye volt a választások manipulálására.¹⁵ A Tisza Kálmán kormányzása idején megyei szinten kialakított kormánypárti tisztségviselői hálózat befolyása 10-15 évvel túlélte a generális bukását.

Az országgyűlési pártok gyakorlatilag még a századforduló táján sem tudtak szakítani klubpárti jellegükkel. Az országos és kis létszámú helyi párteliten kívül nem volt olyan szervezett bázisuk, amelyre támaszkodhattak volna. A párt szűk vezetése határozott a párt politikájáról, a helyi bizalmi emberek pedig közvetítették a felső akaratot a választók felé. A belpolitikai válság adta lehetőségeket kihasználva 1905-ben a Függetlenségi Párt tett bizonyos lépéseket a néppárti struktúra kialakításának irányába, függetlenségi olvasóköroket, egyleteket hozott létre országszerte a nagyobb városokban, községekben. Mindenesetre mind a Szabadelvű Párt, mind a koalíció vezetői idegenkedtek a szélesebb tömegek mozgósításától, mert élt bennük egy bizonyos fokú félelem attól, hogy a megyei közigazgatás irányítása kicsúszik a kezükből.¹⁶

Családi dinasztiák tartották kezükben a megyei, községi közigazgatás kulcspozícióit (főispán, alispán, jegyző, főszolgabíró, választási bizottság elnöke stb.), egyes családok férfitagjai nyerték – szinte automatikusan – a képviselőválasztásokat. Pusztá hatalomföltésből

---

¹³ A koalíció tagjai: Függetlenségi és 48-as Párt Kossuth Ferencsel az élén, a Bánffy Dezső vezette Új Párt, az Andrássy Gyula vezette disszidensek, később Alkotmánypárt az Apponyi Albert vezette Nemzeti Párt, Katolikus Néppárt, Demokrata Párt A koalíció 48-as és 67-es elvi alapon szerveződött.

¹⁴ Boros-Szabó 1999. 132.

¹⁵ Boros-Szabó 1999. 132.

¹⁶ Az országgyűlésen kívüli pártok közül egyedül a Magyarországi Szociáldemokrata Párt volt képes nagyobb tömegeket szervezeten az utcára vinni.

nem állhatott érdekükben a választójog nagyarányú kiterjesztése, hiszen a megváltozó erőviszonyok következtében elvesztették volna a befolyásukat a megyei közigazgatásban. Sok olyan választókerület volt, amelyben a választópolgárok és leszármazottaik tradicionálisan ugyanarra a jelöltre szavaztak évtizedeken át. Szinte biztos befutó volt az a jelölt, aki valamilyen ügyből kifolyólag országos, vagy regionális ismertségre tett szert.¹⁷

1.3. A választókerületek

A belügyminisztérium még 1848 áprilisában adott utasítást a megyei közgyűléseknek választókerületek kialakítására. A szisztéma a megyék népességét vette alapul, a fő elv az volt, hogy hozzávetőleg harmincezer lakos jusson egy kerületbe, azonban minden megyében legalább két választókerületet kötelező volt létrehozni. Kisebbségi módosításokkal az 1848-ban kialakított kerületi szisztéma maradt érvényben az egész korszakban. Mivel a népességváltozásokkal összhangban a kerületek határai nem, vagy csak kis mértékben változtak, a századfordulóra komoly torzulások mutatkoztak a rendszerben.¹⁸ Amíg például Angliában az egyes választójogi törvényreformok parlamenti váltogazdaságot eredményeztek, addig ugyanezen reformok Magyarországon körülbástyázták a hatalmon lévő párt pozícióját. 1877-ben az országgyűlés ugyan törvényben utasította a megyéket a választókerületek újraszabályozására, komolyabb változásokat azonban ez sem eredményezett¹⁹, hiszen a kormánypárthoz hűséges megyék nyilvánvalóan nem törekedtek a kerületek megváltoztatására, az ellenzéki beállítottságú megyék pedig hasztlannak ítélték a reformokat. Főként azért, mert a több mint hatvan évig működő kerületi szisztéma egészen 1905-ig úgy biztosította a kormánypárt győzelmét, hogy a szűken értelmezett Magyarországon rendre az ellenzéki pártok jelöltjei győztek. Ez azt is jelenthette, hogy a választókerületeket szabadon alakíthatták és formálhatták volna, ha Erdély, Felvidék, Délvidék és a peremkerületek választásról választásra szállították a szabadelvű mandátumokat. Az egyes kerületek székhelyét többnyire úgy határozták meg, hogy az földrajzilag hozzávetőlegesen központi helyen legyen. Ezért fordulhatott elő, hogy nem mindig az adott kerület legnagyobb települése lett a választások helyszíne.²⁰ Minden 1500 választópolgár után egy szavazatszedő bizottságot kellett kialakítani.

---

¹⁷ Az országgyűlési képviselőség már eleve ismertté tette a jelöltet. 1905-ben az 1901-1904-es országgyűlési ciklus képviselőinek 90%-a újra elindult kerületében képviselőjelöltként. (Boros-Szabó 1999. 149.)

¹⁸ Volt olyan kerület ahonnan mindössze pár száz választópolgár küldött képviselőt, főként Erdélyben. 1905-ös adatok szerint a Felvidéken és Erdélyben 6,2 millió lakosra jutott 182 képviselő, míg a Duna-Tisza köze és Dunántúl 8,3 millió lakosára csak 136. (Gerő 1988. 67.)

¹⁹ Mivel a kerületek kialakítása a kormánypártnak kedvezett, az ellenzéki képviselők már a hetvenes évektől kezdve folyamatosan követelték a kerületek arányosítását. (Gerő 1988. 67.)

²⁰ Gaál. 1984. 170.

1.4. A választások lefolyása

Az országgyűlési választások legelső lépéseként az uralkodó az országgyűlést mandátumának lejártakor, vagy a miniszterelnök kérésére feloszlatta és egyúttal kihirdette az új országgyűlés alakuló ülésének napját. Erről leiratban értesítette a vármegyéket. A Belügyminisztérium ezután utasította a megyei közgyűléseket, hogy kezdjék meg a felkészülést az országgyűlési képviselőválasztások megtartására, meghatározva az első és utolsó napot, amelyeken szavazni lehet.²¹ Az 1874. XXXIII.tc. alapján a megyei közgyűlés által megválasztott megyei központi választmány feladata volt a választások lebonyolítása, a névjegyzék összeíró küldöttségek kijelölése, a névjegyzékek ellenőrzése és hitelesítése, a választások napjának meghatározása (a BM által megadott napok alapján), az egyes választókerületek választási bizottságainak létrehozása, a szavazókörök helyének megállapítása, a községek szavazási sorrendjének meghatározása és a névjegyzékekkel kapcsolatos bármilyen panasz megtárgyalása és elbírálása. A testület elnöke az alispán, helyettese a vármegyei főjegyző, tagjai pedig a megyei közigazgatás legfontosabb emberei és a legnagyobb községek elöljárói voltak. A központi választmány kihirdette a választások napját, amelyet a szolgabírák kötelesek voltak a választások előtti harmadik napig az összes járásukhoz tartozó községben kihirdetni és a községházára hirdetményként kifüggeszteni. A választások előtti néhány hétben folyt le a választási kampány. A jelöltek korteseket foglalkoztattak, akik népszerűsítették a jelölt programját, személyét, intézték a kampánnyal kapcsolatos teendőket.²² Elterjedt szokás volt a faluzás, amikor a képviselőjelölt és a képviselt párt helyi vezetői több napos községjárás keretében faluról-falura utaztak és minden helységben választási gyűlést tartottak.²³ A korszak egészére jellemző volt, hogy a választópolgárok jelentős része csak az ilyen programbeszédekből értesült az országos politikai helyzetről, természetesen az adott jelölt pártállásának szemszögéből. A képviselői mandátumért folyó harc kimenetelét a pártprogramokon kívül sokszor regionális problémákra adott megoldási lehetőségek döntötték el.

A választók mozgósítása csak néhány héttel a választások előtt indult meg. Országszerte választási nagygyűléseket szerveztek, amelyeken az egyes pártok helyi

---

²¹ Erre azért volt szükség, mert általában nem egy napon szavaztak az összes magyarországi választókerületben. A községek részletes indoklást mellékelve kérelmezhatték a megyei központi választmánynál, hogy bizonyos napokon ne tartsanak választásokat egy adott kerületben pl. országos vásártartásra hivatkozva

²² Röplapokat osztogattak, plakátokat ragasztottak ki és nem egyszer komoly pénzekért vásárolták meg a szavazatokat, még mindig élt az etetés-ítatás intézménye is (Gerő 1988. 111.)

²³ A gyűlések legtöbbször ünnepi körülmények között zajlottak. Lovasbandériumok kísérték a jelöltet és kíséretétét, fehérbe öltözött lányok virágokat és koszorúkat dobtak az érkezők hintójába, a zenekarok pedig a kedvelt dalokat játszották éjszakába nyúlóan.

vezetői ünnepélyes keretek között megválasztották képviselőjelöltjüket, a jelölt pedig elmondta programját.²⁴ A választási kampány komoly pénzeket emésztett fel minden jelölt esetében még akkor is, ha a szokásos vesztegetésektől (az ún. lélekvásárlástól) és korrupciótól eltekintünk, hiszen a kortesek fizetése, az utazási költségek, a plakátok és röplapok kinyomtatása, a választási zászlók elkészítése is igen költséges volt. A kiadások jelentős részét a jelöltek mellett a jelölő pártok és egyéb támogatók állták. Ez eleve bizonyos mértékben megkötötte a képviselőjelölt kezét, akinek pártja, a támogatók és választókerülete érdekeit is szem előtt kellett tartania. Ezt a Szabadelvű Párt számos esetben úgy oldotta meg, hogy a hagyományosan kormánypárti kerületekben személytelen jelölteket állított, akit a választók pártkötődéséből kifolyólag többnyire megválasztottak. Mivel ezek a képviselők személyesen kevesebb felelősséget éreztek a választópolgárok felé, hajlamosabbak voltak pártjuk feltétlen kiszolgálására mandátum fejében.²⁵ Voltak választókerületek, amelyekben csak egy párt állított jelöltet, mivel a többi párt eleve esélytelennek ítélve meg a választási harcot, emberi és anyagi erőforrásait inkább más kerületekre fordította. Ezeket a kerületeket "egyhangú" kerületeknek nevezték. Az országgyűlési pártok vezetői legtöbbször ilyen kerületekből kerültek be az országgyűlésbe, sőt az is előfordult, hogy a jelölt a választások egyik napján elbukott az egyik kerületben, de egy másik nap bejutott egy másik kerületből, ezért a pártvezéreket általában több kerületben is jelölték. Ha egy jelölt több választókerületben is győzött, akkor választhatott, melyik kerület mandátumát fogadja el.²⁶

Európa több államához hasonlóan Magyarországon abszolút többségi, kizárólag egyéni kerületi, nyílt szavazásos választási rendszer működött. Minimális érvényességi (részvételi) határ a korszakban nem volt. A szavazás a szavazatszedő bizottság előtt élőszóval történt. A választónak a jelölt pontos nevét kellett bemondania, különben szavazatát nem fogadták el. A szavazás napján már kora reggel tömegek lepték el a választókerületek székhelyeit, hosszú kocsisorok indultak az egyes községekből a szavazás helye felé. A tehetősebbek, vagy a képviselőjelöltek által fizetett szavazók vonaton érkeztek, ha a székhelyet érintette vasútvonal. A rendről a kivezényelt

---

²⁴ A gyűlések megtartására karhatalmi engedélyt kellett kérni, amelyet a szervezők (főként a szociáldemokrata és egyéb munkáspártok) nem mindig kaptak meg. Nem volt ritka a gyűlések karhatalmi feloszlata sem, amikor a parancsnokok a szennvedélyek fokozódásával indokoltnak látták a tömegek erőszakos megfékezését.

²⁵ Őket nevezték a korszakban mamelukoknak. A többi párt szintén szerzett így mandátumokat, igaz sokkal kisebb számban, mint a szabadelvűek. (Gerő 1988. 142.)

²⁶ Boros-Szabó 1999. 134.

karhatalmi erők gondoskodtak.²⁷ A szavazás általában reggel 8 órakor kezdődött. Legkésőbb fél kilencig kellett leadni a képviselőjelöltek nevét a választási bizottságnak. Legkevesebb tíz választópolgár aláírására volt szükség a jelöléshez. Ha csak egy indulót jelöltek a választókerületben, akkor a választási bizottság elnöke átnyújtotta a választási jegyzőkönyvet a képviselőjelöltnek és a szavazásnak ezzel vége volt. Ha két, vagy annál több jelölt indult, akkor elkezdődhetett a voksolás. A községek egymás után, a központi választmány által meghatározott sorrendben szavaztak. A választópolgárokat a kortesek koordinálták és vezették a szavazóhelyiségekhez. A szavazatszedő bizottság elnöke a belügyminisztérium által minden egyes választókerületnek leküldött, érvényes névjegyzékek alapján összeállított szavazási íveken rögzítette a bement szavazatot. Mivel a szavazás nyilvános volt, a közvélemény a nap folyamán végig követni tudta a szavazás állását.²⁸ Ha az egyik jelölt teljesen kilátástalannak ítélte meg helyzetét, nap közben is visszaléphetett és ekkor ellenfelét hirdették ki győztesnek. A szavazás addig tartott, amíg volt szavazó, aki voksolásra jelentkezett. Ha a választási bizottság elnöke úgy ítélte meg, hogy nincs több szavazó, a szavazást lezárta. A szavazatszedő bizottságok jegyzőkönyveit az általános választási jegyzőkönyvben összegezték három példányban. A jegyzőkönyveket a választási bizottság elnöke és az adott választási székhely jegyzője hitelesítette. Az egyik jegyzőkönyvet a megválasztott képviselő kapta, a másik két példányt pedig a megyei központi választmánynak és a belügyminisztériumnak küldték el. Amennyiben egyik jelölt sem kapta meg a győzelemhez szükséges 50%+1 szavazatot, vagy nagyon ritkán szavazategyenlőség esetén pótválasztást kellett kiírni néhány héttel későbbi időpontra. A megismételt választáson már csak a két legtöbb szavazatot kapott jelölt indulhatott. A választások utolsó aktusaként az országgyűlés mandátumvizsgáló bizottsága minden képviselőjelölnél ellenőrizte és hitelesítette a választási bizottság általános jegyzőkönyvét, a jelöltek csak ezután teheték le képviselőházi esküjüket.

1.5. A választási jogvédelem

A választási bíráskodással már az 1874-es választási törvény is foglalkozott, de az 1899. XV. tc. a korábbinál részletesebben szabályozta a választási bíráskodás

---

²⁷ Már a karhatalom (katonaság és a csendőrség) pusztá jelenléte is befolyásolhatta a választások végkimenetelét. A nyílt szavazási rendszer következtében köztudott volt, hogy ki melyik jelöltre adta le voksát, ezáltal esetleg atrocitások érhatték a másik párt támogatói részéről. A karhatalom sokszor a parancsnok pártkötődése szerint ítélte meg a rendzavarást. Rendszerint azonban a katonaság csak a legvégső esetben használta fegyverét. Már a korszakban nagyon sok vita folyt a választások kapcsán alkalmazott erőszak indokoltságáról. Míg az ellenzéki sajtó elhamarkodott karhatalmi beavatkozásokról írt, addig a kormánypárti sajtó többnyire helyesli a "választási erőszak megfékezését". (Csekő 2000. 58.)

²⁸ Számos esetben előfordult, hogy az ingadozó szavazók a nap folyamán döntöttek el, hogy kire adják le voksukat. Nagy arányú különbség esetén az éppen vezető jelöltre szavaztak, hiszen nem akartak a vesztes oldalhoz tartozni.

szervezetét és eljárását. A törvény elsődleges célja a választási visszaélések, incidensek, atrocitások bírósági úton való orvoslása volt.²⁹ A választási bíraskodás legfelső szerve a kúria lett. A törvény alapelve szerint a kúria csakis a sértett fél/felek kérésére és az általuk előterjesztett indítványok határain belül jár el. A bíróságnak hivatalból csak igen szűk körben volt joga eljárást indítani. A választással kapcsolatos ügyek eldöntését a kúria által alakított öttagú tanácsok végezték. Legalább tíz választópolgárnak kellett kérelmeznie egy képviselő megválasztásának érvénytelenítését. Panaszt a választásban hivatalosan közreműködő személyek ellen is be lehetett nyújtani. A kérvények fontos kelléke volt az érvénytelenítési okok, tények, bizonyítékok feltüntetése. Az ügyet az eljáró tanács zárt ülésen 8 napon belül tárgyalta. Amennyiben a kérvényt a tanács elfogadta, elkezdődhetett a tárgyalás az érintett felek meghallgatásával. A választások érvénytelenítésének okai általában a következők voltak: választási vesztegetés (etetés-ítás), képviselői befolyásolás, fenyegetés, a választók akadályoztatása a választásban, a közhivatalnokok és a karhatalom tagjainak visszaélése. A kúria csak olyan beadványokat fogadott el, amelyben a kérelmező megnevezi a korrupciós cselekményben résztvevőket, az elkövetés helyének és idejének részletes leírását, mivel ezt nyilvánvalóan nehéz volt bizonyítani és a választópolgárok többsége nem akarta kitenni magát a szembesítést követő esetleges atrocitásoknak, a kúriához viszonylag kevés panasz érkezett.³⁰

1.6. Nyugat-európai választási rendszerek jellemzői a korszakban

A nyugat-európai országokban – hasonlóan a magyarországihoz – lépésről lépésre a 19. század folyamán ment végbe a választójog reformja, azonban mialatt Angliában, vagy Franciaországban fokozatosan bővítették, addig hazánkban szűkítették a választásra jogosultak körét. Az 1848 V. tc. az adott körülmények között európai mércével is demokratikus választójogi törvény volt, hiszen a korszakban az összlakossághoz képest hazánkban volt a legmagasabb a választásra jogosultak aránya.

A században elsőként – a sajátos történelmi tényezők következtében – Franciaországban léptettek életbe választójogi törvényt 1817-ben: százezer lakos küldhetett egy képviselőt a parlamentbe, a vagyoni cenzus 300 frank volt. A választójog reformját 1830-ban fogadta el a Nemzetgyűlés. A törvény értelmében minden 170. lakos, a földtulajdonosok 56%-a, a kézművesek 26%-a, az értelmiségi réteg 10%-a szavazati jogot kapott, a szavazók száma 90 ezerről 170 ezerre nőtt. A francia

---

²⁹ Az 1896-os választásokat a karhatalmi terror uralta. A választás a szabadelvűek elsöprő győzelmét hozta, de az ellenzéki pártok folyamatosan támadták Bánffy miniszterelnököt. Részben ennek eredménye az 1899-es választási törvény (lásd részletesen: Ruzsoly 1980. 278-366.)

³⁰ A törvény ugyan kísérletet tett a választási csalások visszaszorítására, de lényegében nem sok sikerrel. (Boros-Szabó 1999. 134.)

társadalom színvonalas politikai kultúrájára utal az a tény, hogy a korszakban a voksolók aránya egyszer sem esett 71% alá. Az 1830-as törvény kis választókerületeket (arrondissement) hozott létre, amelyek közül több választott egy képviselőt. Csak az anyaországban több mint 600 körzet működött, ehhez számították még a gyarmatokon (Algéria, Marokkó) létrehozott körzeteket. A választási rendszer egyéni kerületi szisztémát működtetett, a legtöbb szavazatot kapott két jelölt jutott tovább a második fordulóra, ahol az nyert, aki a több szavazatot kapta. Négyévente tartottak választásokat, általában augusztusban. A szavazásra jogosultakat évenként egyszer választási lajstromokon írták össze, kis cédulákat (carte electorale) kaptak a szavazás helyszínéről és idejéről, ezekkel tudták igazolni magukat a választási bizottság előtt. Radikális választójogi változtatásokat az 1875. évi alkotmány alapján 1875. november 30-án érvénybe lépő választójogi törvény tartalmazott: minden 21 év feletti férfi, aki igazolni tudta, hogy saját tulajdonú lakással, vagy lakrészrel rendelkezik, illetve hat hónapja egy helyen lakik szavazati jogot kaphatott. A választókerületi szisztéma érvényben maradt, de úgy alakították át a kerületek határait, hogy mintegy 100 ezer lakosra egy képviselő jutott. Az alkotmány egy vétójoggal rendelkező Szenátus intézményének felállításával akarta ellensúlyozni a képviselőház erejét. A Szenátus tagjait 9 évre választották, – kivéve 75 tagot, akiket a köztársasági elnök nevezett ki – de az Egyesült Államokban megismert rotációs rendszert alkalmazták, amely alapján egyszerre csak a felsőházi tagok egyharmadát cserélték le. A korszak legdemokratikusabb választójogi törvénye azt eredményezte, hogy a francia lakosság 28%-a választójoghoz jutott.³¹

1832-ben Angliában léptettek életbe új választójogi törvényt (Reform Bill), miután több nagyvárosban (Manchester, Birmingham) komoly utcai zavargásokba torkoltak a szavazati jogot követelő munkások és a karhatalmi erők összecsapásai. Grey liberális miniszterelnök megelőzvéen a további incidenseket radikális újításokat fogadtatott el a parlamentben. Számos elnéptelenedett körzetet (ún. rothadt körzetek) egyszerűen megszüntettek, helyettük pedig az új ipari körzetek vagyonosabb rétegei kaptak szavazati jogot, ez összesen mintegy 670 ezer embert érintett, amely az összlakosság alig 5%-át tette ki.³² 1867-ben Disraeli konzervatív miniszterelnök vitte át a parlamentben választójogi reformjavaslatát. Ennek értelmében minden 21. életévét betöltött, városban élő férfi, akinek volt lakása és fizetett adót (minimum 5 fontot) szavazati jogot kapott. Vidéken a cenzust szigorúbban szabták meg, mert földbirtok és 5

---

³¹ Burucs 1985. 39.

³² Morton 1965. 392.

font éves jövedelem, vagy ház és 12 font éves jövedelem szükségeltett. A törvény életbe léptetésének következtében mintegy kétmillió férfi, az összlakosság mintegy 7-8 %-a járulhatott az urnákhoz a választások alkalmával.

A század utolsó választási rendszerrel kapcsolatos törvényjavaslatát 1884-ben fogadta el az angol parlament. A törvény újfent rögzítette tette az 1872 óta érvényben lévő titkos szavazás rendszerét, valamint az egyik legfontosabb újításként Anglia, Wales, Skócia és Írország számára egységes szisztémát alakított ki.³³ A harmadik Reform Bill azonosan rendelkezett a városokban és a vidéken élők esetében: saját tulajdonú, vagy hivatali lakás, illetve lakrész elegendő volt a választójog megszerzéséhez. A törvény értelmében szavazati jogot kaptak továbbá a bányászok és a vagyonosabb mezőgazdasági munkások, ha rendelkeztek a szükséges ingatlannal, így a szavazásra jogosultak száma több mint öt millióra növekedett. A választójog kiterjesztésével összhangban választókerületi reformot is végrehajtottak: kerületeket vontak össze, vagy választottak szét, illetve azokon a területeken, ahol nagy népességszám növekedés ment végbe új kerületeket hoztak létre. Az angol és a magyar választási rendszer több hasonlóságot is mutatott: a választókerületek előljárói választási névjegyzékekben rögzítették a szavazásra jogosultakat. A jelöléshez elegendő volt egy jelölő személy ajánlása és a jelölt írásos beleegyezése, hogy elfogadja a felkérést. A választási eljárás költségeit teljes egészében a jelöltek és támogatóik állták, elvileg a pártok nem járulhattak hozzá a kiadásokhoz. A képviselőket öt évre választották, a korszakban szokásos módon egyéni kerületi rendszert működtettek, – kivéve a City, Oxford és Cambridge kerületeket, ahonnan két jelölt kerülhetett be az alsóházba – amely képviselőjelölt megszerezte a szavazatok egyszerű többségét, megnyerte a választást, az összes vesztes jelöltre leadott voks elveszett.³⁴ A korszakban legelőször Belgiumban vezettek be arányos választási rendszert 1899-ben.

Németországban (Német Császárságban) – Poroszország kivételével – az 1869-es Észak-német Szövetség idején kiadott választójogi törvény és az 1871-ben kikiáltott birodalmi alkotmány alakított ki merőben új, az előzőnél jóval demokratikusabb választási szisztémát. Minden 25. életévét betöltött férfi szavazati jogot kapott, aki igazolni tudta, hogy rendelkezik lakással, vagy lakrészsel, valamint féléve egy helyben lakik. Az alaptörvény tartományonként más vagyoni cenzust állapított meg. A képviselőházat (Reichstagot) ötévente választották, minden szavazásra jogosult, aki szerepelt az adott évben hitelesített választási íveken, egyben választható is volt, ehhez

---

³³ Vadász 1985. 38.

³⁴ Burucs 1985. 38.

továbbá tíz választójoggal rendelkező ajánlása kellett. Az egyes tartományonként küldhető képviselők számát lakosság számuk arányában határozták meg úgy, hogy mintegy 100 ezer lakosra jusson egy képviselő. pl. amíg Poroszország 245, addig Bajorország csak 48 képviselőt küldhetett a képviselőházba. A Szenátusba (Bunderat) a tartományok delegáltak tagokat. Poroszországba az 1850-ben létrehozott választási törvény volt érvényben egészen 1918-ig. Minden 24. életévét betöltött, hat hónapja egy helyben lakó férfi választójogot kapott, őket választókerületenként három osztályba sorolták befizetett éves adójuk szerint. A szavazás közvetett volt, mivel minden osztály meghatározott számú elektort választott, akik azután kijelölték a képviselőket.³⁵

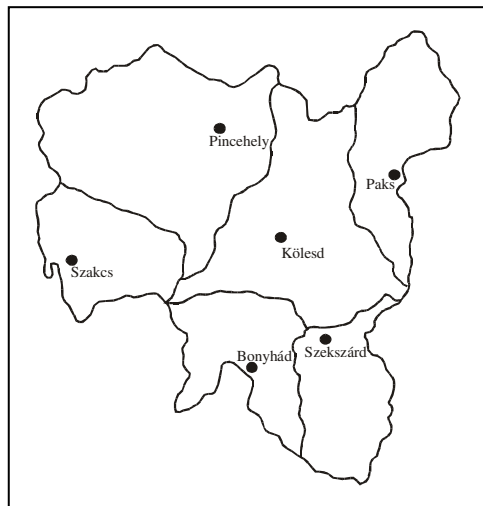
	USA	Anglia	Franciaország	Németország	Magyarország
cenzus	21 év feletti szabad férfi	5 font, lakás, vagy lakrész, 1 éves helyben lakás	lakás, lakrész fél éves helyben lakás	vagyoni cenzus, lakás, vagy lakrész, fél éves helyben lakás	jövedelem, ház, föld, értelmiség, régi jog
Szavazásra jogosultak aránya az összlakossághoz képest (századforduló)		16%	28%	22%	6-6,2%
parlament	2 kamarás képviselőház, Szenátus	2 kamarás alsóház, Lordok Háza	2 kamarás képviselőház, Szenátus	2 kamarás Reichstag Bundesrat,	2 kamarás alsóház, felsőház
életkor	21 év	21 év	21 év	25 év	20 év
képviselők választásának menete	államonként a lakosság arányában, egyszerű többség	egyéni kerületek, egyszerű többség	egyéni kerületek, relatív többség	tartományonként a lakosság arányában, abszolút többség	egyéni kerületek, abszolút többség

1 számú táblázat
Választási rendszerek a 19-20. század fordulóján

³⁵ Burucs 1985. 40.

1.7. Dualizmus kori választások Tolna megyében

Az 1848. V. tc. értelmében az országgyűlési képviselők megválasztásának céljából minden megyének választókerületeket kellett kialakítani úgy, hogy egy kerületre mintegy 30 ezer lakos jusson. Augusz Antal a megyei bizottmány elnökeként 1848. május 1-jén nyújtotta be a közgyűlésnek a választókerületek földrajzi határainak tervét, amelyet a testület végül elfogadott.³⁶ Tolna megyében hat választókerület hoztak létre. (1.számú térkép)

1.számú térkép

Tolna megye hat választókerülete és a kerületek központjai

1. Szekszárdi (Központi) választókerület
2. Bonyhádi választókerület
3. Paksi választókerület
4. Kölesdi választókerület
5. Pincehelyi választókerület
6. Szakcsi választókerület

A választókerületek és a járások határai javarészt nem estek egybe.³⁷ Ez közigazgatási szempontból nem jelentett különösebb problémát, hiszen a választási előkészületeket és a választások lefolyását megyei szinten a központi választmány és az általa kinevezett választási bizottságok végezték. Gondot jelentett viszont földrajzi szempontból, főként a szakcsi kerületben, hiszen bár Szakcs a kerület központjában feküdt, de dombok közé egy völgybe épült. Esős időben a járhatatlan utak miatt nehezen

³⁶ Varsányi 1994. 131.

³⁷ A központi (szekszárdi) járás községeinek többsége a szekszárdi választókerületbe került. Három község azonban a kölesdi kerületbe. A völgyeségi (bonyhádi) járás és a bonyhádi választókerület határai teljesen megegyeztek. A dunaföldvári járás községei nagyjából a paksi és kisebb számban a kölesdi kerületekbe kerültek. A legnagyobb eltérés a simontornyai és a tamási járások esetében mutatkozott, hiszen a két járás községeinek egyik része a szakcsi, másik része a pincehelyi körzetbe került. A dombóvári járás minden községe (egy kivétellel) a szakcsi kerületbe került. Az az egy község a kölesdi kerületbe jutott.

A járások és választókerületek határainak ilyen nagyfokú eltérése komoly nehézséget jelent a kutatásban, hiszen statisztikai adatok a választói névjegyzékeken kívül kizárólag járásokra vonatkoznak.

lehetett megközelíteni, a karhatalom pedig a dimbes-dombos tájnak köszönhetően nem láthatta át az egész vidéket. A 19. század végétől Dombóvár egyre erőteljesebben követelte, hogy a választókerület központját helyezték oda át, hiszen 1873-tól volt vasútja, lakosságában messze meghaladta Szakcsot, valamint a századfordulóra távírda is létesült.³⁸ Szakcs mindezekkel nem rendelkezett, mégis csak az 1910-es országgyűlési választásokra helyezték át Dombóvárra a választókerület székhelyét.

A századfordulóra mind több politikai erő követelte a községenkénti szavazás bevezetését. A Pécsi Közlöny 1901. novemberében ezt írja: *„Ha a polgárok községenként szavaznának, akkor nagyon meg volna könnyítve a dolog, mert elesnék az etetés-itatás és megszünnének azok az izgalmak, amelynek vége legtöbbször véres verekedés, vagy katonai közbelépés.”*³⁹ Erre reflektál a Tolnamegyei Közlöny 1904. februárjában: *„Ha ez a terv megvalósul, akkor elbúcsúzhatunk a szavazás adta ünnepi hangulattól, midőn a párt mintegy csatasort alakítva végnélküli kocsisorban indul a választási központ felé, lobogó nemzeti színű zászlótengerrel. A községi választás nagy zavarba hozza a habozókat, akik bukni nem akarván, mindig a nyilvánvaló többséghez csatlakoznak. A reformoktól nem kell tartani, mert kemény ellenállásba fognak ütközni az egész országban”* A reformoktól való félelmek háttérében a megyei hatalmi elit gondjai álltak, hiszen leginkább a közigazgatásban dolgozó tisztségviselők állományának jelentős részét kitevő dzsentri ragaszkodott elszántan pozíciójához, amit a választójogi és választókerületi reformok következtében elveszíthetett volna.

Tolna megye választókerületei közül egy sem volt színtiszta magyar. Ötben többségben voltak a magyarok, kivéve a bonyhádi kerületben, ahol a németek száma messze meghaladta a magyarokét. A simontornyai és a tamási járás javarészt németek lakta községei többségükben a pincehelyi választókerületbe kerültek. A szekszárdi járás északnyugati és a dunaföldvári járás nyugati részén fekvő német falvakat teljes egészében a kölesdi kerületbe sorolták.⁴⁰ Ezt azért fontos kihangsúlyozni, mert 1884-től szinte folyamatosan ellenzéki képviselőjelöltek szereztek mandátumot az említett kerületekben. Abból kiindulva, hogy mindkét kerületben nagyobb a magyar választópolgárok aránya a németekénél, viszont nagy a - magyaroknál általában vagyonosabb - német szavazók aránya és a választási statisztikai adatokat figyelembe véve a magyarok inkább az ellenzéki, a nemzetiségek inkább a kormánypártot támogatták, arra a következtetésre juthatunk, hogy csak azért nyert ellenzéki képviselő a pincehelyi és kölesdi kerületekben, mert ott egyszerűen többségben voltak a magyar

---

³⁸ Tolnamegyei Közlöny 1904. február 9.

³⁹ Csekő 2000. 59.

⁴⁰ Harc, Kéty, Szakadát, Murga, Felsőnána

választópolgárok. Ez a gondolatmenet igaz is lehet addig a pontig, amíg közelebbről meg nem vizsgáljuk az adott kerületek ellenzéki képviselőinek személyét.

A pinchelyi kerületben 1884-ben Andreánszky Gábor kihasználva az újdonságnak számító Antiszemita Párt népszerűségét, mandátumot szerez, majd a következő két választáson a Tolna megyében ismert, hagyományokkal rendelkező Jeszenszky család (Andor és László) nyer. 1896-tól a közismert író, költő Rátkay László lesz a képviselő egészen 1910-ig. (1. számú táblázat, 15.o.)

A kölesdi kerületben a sokak által meggyűlöl, tapintatlan "mameluk" Vizsolyi Gusztávot⁴¹, a visszafogott és jóindulatú ellenzéki Petrich Ferenc váltotta 1884-ben, majd a kormánypárti Busbach Pétert⁴² követően 1896-tól a szenvedélyes szónok hírében álló Pichler Győző nyert, saját elmondása szerint hangjának köszönhetően.⁴³ Pichler 1904-ben bekövetkezett halálát követően a nagy népszerűségnek örvendő felsőtengelici földbirtokos, gróf Benyovszky Rezső lett a kerület képviselője.

Fontos kiemelni tehát, hogy nem feltétlenül egy adott pártra szavaztak a választópolgárok, függetlenül a jelölt személyétől, hanem sok esetben a jelölt személye döntötte el a szavazást. Ha ehhez hozzátesszük, hogy 1884 és 1905 között Tolna megye hat választókerületéből legalább háromban, de néhány esetben négyben folyamatosan ellenzéki jelölt nyert, akkor semmiképpen nem nevezhetjük a megyét hűségese kormánypártinak az 1880-as évektől.

---

⁴¹ Vizsolyi Gusztáv (1822-1899) Tolna megyei aljegyző, majd a simontornyai járás főbírája, A Tolnamegyei Gazdasági Egyesület egyik létrehozója, 1868-tól alispán, a 70-es években a Szabadelvű Párt elnöke. Tolna megyei választási veresége után 3 nappal Máramarosban egyhangúlag követte választották.

⁴² Busbach Péter (1827-1905) Krúdy véleménye a halk szavú, megfontolt politikusról: „Az ország legromdább embere”.

⁴³ Kampányszlogene a következő volt: „Kossuth Lajos azt mondta nekem halála előtt: Pichler fiam vigyázz Magyarországra!” – Tolnamegyei Közlöny 1904. február. 9.

Kerület év	Szekszárdi	Bonyhádi	Szakcsi	Kölesdi	Pincehelyi	Paksi
1875	Szluha Benedek	Perczel Béla	Perczel Lajos	Vizsolyi Gusztáv	Hets Károly	Szeniczey Ödön
1878	Geisz László	Dőry Dénes	Láng Lajos	Vizsolyi Gusztáv	Perczel Béla	Szeniczey Ödön
1881	Geisz László	Dőry Dénes	Kammerer Gusztáv	Vizsolyi Gusztáv	Turgonyi Lajos	Szeniczey Ödön
1884	Boda Vilmos	Dőry Dénes	<i>Csuzy Pál</i>	Petrich Ferenc	<i>Andreánszky Gábor</i>	Halvax József
1887	Boda Vilmos	Perczel Dezső	Kammerer Ernő	Petrich Ferenc	Jeszenszky Andor	Szeniczey Ödön
1892	Boda Vilmos	Perczel Dezső	Kammerer Ernő	Busbach Péter	<u>Jeszenszky László</u>	<u>Szluha István</u>
1896	Boda Vilmos	Perczel Dezső	Kammerer Ernő	Pichler Győző	Rátkay László	<u>Szluha István</u>
1901	Boda Vilmos	Perczel Dezső	Kammerer Ernő	Pichler Győző	Rátkay László	<u>Szluha István</u>
1905	Boda Vilmos	Perczel Dezső	Szluha János	Benyovszky Rezső	Rátkay László	Szluha István
1906	Szabó Károly	Wéber János	Szluha János	Benyovszky Rezső	Rátkay László	Szluha István
1910	Batthyány Tivadar	Perczel Dezső	Szluha Pál	Sztankovánszky Imre	Kammerer Ernő	Mádi Kovács János

2. számú táblázat

Országgyűlési képviselőválasztások Tolna megyében (1875-1910)
Mandátumot szerzett képviselőjelöltek választókerületek szerint
(Az időközi választások eredményeit a táblázat nem tartalmazza)

jelmagyarázat: Szabadelvű Párt, 1910-től Nemzeti Munkapárt

ellenzéki párt, 1905-től "egyesült ellenzék"

Boda Vilmos: 48-as Függetlenségi Párt, Függetlenségi és 48-as Párt

Csuzy Pál: Országos Antiszemita Párt

Jeszenszky László: Ugron Párt

A megyében 1884-ig csak a függetlenségi politikusok szervezték meg formálisan pártjukat a szekszárdi kerületben.⁴⁴ A párt megyei szervezetét a Szekszárdon létrehozott öt tagból álló vezérő bizottság irányította, leginkább a választásokat megelőző rövid kampányidőszakban. Szluha Benedek a megyében nagy tradíciókkal rendelkező Szluha család tagja, a szekszárdi járás főszolgabírája 1865 és 1878 között képviselte a kerületet a képviselőházban. Szluhát 1869 után sok támadás érte amiatt, hogy nem lobbizott elég erélyesen a vasútépítési vitákon Szekszárdért. Tény, hogy Szekszárd kimaradt a Kaposvár-Dombóvár-Bonyhád-Bátaszék vasúti nyomvonal tervezetéből. A vonal végül 1873-ra készült el, Szekszárdot pedig csak 1883-ban kapcsolták be a vasúti forgalomba a Budapest-Pécs vonalon Rétszilasnál. 1878-tól folyamatosan ellenzéki képviselő nyerte a választásokat a kerületben. A remek szónok Boda Vilmos képviselte Szekszárdot a parlamentben 1884-től 22 éven át. Boda a Függetlenségi Párt egyik közismert vezetője volt Tolna megyében, és hírnevét növelte, hogy alapító főszerkesztőként a Tolnamegyei Közlöny nevű függetlenségi hetilap vezércikkei többnyire az ő tollából származtak. Különösen népszerűvé vált a Szekszárdon a sok szavazattal bíró szőlőtulajdonosok körében, mint a filoxéra elleni harc egyik fő támogatója.⁴⁵ Az 1905-ben megtartott első szekszárdi polgármesteri választáson csak pár szavazattal bukott el dr. Hirtling Ádám ellenében.

1.számú fénykép

Boda Vilmos fényképe (1840-1916)

---

⁴⁴ Vizsolyi Gusztáv bukása 1884. 69.

⁴⁵ Töttös 1995. 154.

Mivel 1896-tól a Szabadelvű Párt nem indított ellenjelöltet vele szemben, többször elterjedt a hír, hogy titkon kormánypárti. Boda minden esetben visszautasította az alaptalan vádakat.

Tolna megyében a Perczel név elegendő volt a szavazatok többségének megszerzéséhez, függetlenül attól, hogy milyen párt színeiben indultak.⁴⁶ A bonyhádi kerületben Dőry Dénes⁴⁷, a közkedvelt alispán 1887-ben más elfoglaltságokra hivatkozva nem indult, ettől kezdve Perczel Dezső⁴⁸ sorra nyerte a választásokat. A bonyhádi volt a megye egyetlen kerülete, ahol 1906-ig kizárólag szabadelvű jelölt győzött a választásokon, egyrészt a német nemzetiségű választópolgárok elsöprő fölényének, részben a képviselőjelöltek országos ismertségének köszönhetően.

2. számú fénykép

Perczel Dezső fényképe

A szakcsi kerületben 1901-ig szinte folyamatosan szabadelvű jelöltek jutottak be a képviselőházba. Tolna megye kerületei közül ebben a kerületben volt a legmagasabb a földbirtok alapján szavazók és magasan a legalacsonyabb a ház és értelmiség után

---

⁴⁶ Perczel Béla (1819-1888) Tolna vármegye jegyzője, a bonyhádi, majd a pinchelyi körzet képviselője, 1875-től igazságügyminiszter a Tisza kormányban

⁴⁷ Dőry a megye egyik leggazdagabb és legtekintélyesebb családjának a tagja, 1871-től Tolna vármegyei főjegyző, 1872-77 között alispán, 1873-tól királyi tanácsos. (Glósz 2002. 369.)

⁴⁸ Perczel Dezső (1848-1913) Perczel Béla fia, 1887 és 1906 között, valamint 1910-től haláláig a bonyhádi választókerület országgyűlési képviselője. 1895 és 1899 között a Bánffy kormány belügyminisztere, 1899-től 1905-ig a képviselőház elnöke, a híres zsebkendőszavazás egyik főszereplője. (Dobos 2001. 127.)

szavazók aránya.⁴⁹ 1884-ben Csuzy Pál használta ki – Andreánszkyhoz hasonlóan - az antiszemita népszerűségét, majd 1887-től Kammerer Gusztáv volt képviselő fia, a lelkiismeretes kormánypárti Ernő szerezte meg a mandátumot egészen 1901-ig, mikor a Szépművészeti Múzeum igazgatójává nevezték ki, így a politizálástól 1910-ig eltávolodott.⁵⁰ Kammerer visszalépése után csak 1905-ben nyert először a kerületben függetlenségi jelölt.

A paksi kerületben - hasonlóan a szekszárdi kerülethez - arányaiban kevesebb választópolgárt vettek fel a névjegyzékbe földbirtok alapján⁵¹, mint a többi kerületben, viszont sokkal magasabb volt a jövedelem és értelmiségi cenzus alapján összeírtak száma. A megyében egyedülállóan több mint 100 személy kapott választójogot Dunaszentgyörgyön régi jog alapján.⁵² Paksot erős kis- és középbirtok jellemezte, magas volt a mezőgazdasági munkások és cselédek száma, akiknek azonban nem volt szavazati joguk.⁵³ Egy ciklus kivételével 1892-ig Szeniczey Ödön képviselte a kerületet. Szeniczey a dunaföldvári járás főszolgabírája volt, mielőtt képviselő lett, komoly érdemei voltak a járás vasútépítéseiben, higgadtan szerelte le az 1869-es képviseléválasztásokat megelőző kakaskodásokat.⁵⁴ Szeniczey halálát követően az Ugron-párti Szluha István szerzett mandátumot egészen 1910-ig. Az agrárius programmal fellépő politikust a kerület nagybirtokosai egyöntetűen támogatták.

évszám	Tolna megye (%)	Magyarország (%)
1872	6,5	nincs adat
1880	6,2	6
1891	6,2	5,6
1897	6,2	5,5
1906	6,5	6,1

3. számú táblázat

Választásra jogosultak össznépszerűséghez viszonyított aránya (1872-1906)

⁴⁹ Kpv. 33/1902 TML.

⁵⁰ K. Németh András 2002. 276.

⁵¹ Számuk a korszak egészében 60-65% körül mozgott. Míg a szekszárdi kerületben a sárközi birtokosok, valamint a Szekszárd környéki szőlőbirtokosok kerültek be föld alapján a választók közé, addig a paksi kerületben a paksi és dunaföldvári földtulajdonosok. (Kpv. 33/1902 TML.) (6. számú táblázat)

⁵² Ezek leginkább régi kis-és középnemesek, valamint leszármazottaik voltak.

⁵³ Gaál 1984. 166.

⁵⁴ 1869. február 10-én a függetlenségi párt kerületi vezetői benyomultak a paksi választási bizottság ülésére és követelték a függetlenségi zászló kitzűzését a Deák-párti lobogó mellé a megyeházára. Szeniczey kompromisszumos megoldást javasolt, amely szerint mindkét zászlót kitzűzhetik egy magyar nemzeti színű lobogó két oldalára.

2. 1905-ös országgyűlési képviselőválasztások Tolna megyében

2.1. A választások főpróbája (a kölesdi pótválasztás)

Pichler Győző kölesdi képviselő váratlan halálát követően megindultak a találgatások, hogy kik lesznek a pártok jelöltjei az 1904. február 17-én esedékes pótválasztáson. A Függetlenségi Párt végül gróf Benyovszky Rezső felsőtengelici földbirtokost jelölte. Benyovszkyról köztudott volt, hogy mind a magyarok, mind a németek körében népszerű, mivel nagyon jól beszélt németül és jókedélyű, kedves embernek ismerték. Programja megegyezett a hagyományos függetlenségi programmal, de ezen belül is kihangsúlyozta a választókerületek arányosításának szükségességét és a kerület katasztrofális útviszonyainak rendezését is.⁵⁵ Mivel az év jelentős részében - főként ősszel és kora tavasszal - az utak nagy része a sár miatt járhatatlan volt, ezt a törekvését nagyon sokan bizakodva fogadták. Az utak problémája nem csak a kölesdi kerületben okoztak gondot, hiszen az újságok gyakran cikkeztek arról, hogy az egyes tolna megyei járások bizottságokat küldtek Dőry Pál alispánhoz a járhatatlan utak ügyében. Főként a Sárközben és a dombóvári járásban voltak katasztrofális útviszonyok.⁵⁶ Benyovszky mellett szólt az a tény, hogy Pichler nagyon közkedvelt személy volt, a függetlenségi szavazók kiálltak a párt mellett. A Szabadelvű Párt Simonsits Elemér vármegyei közjegyzőt jelölte Benyovszky ellenfeleként. Simonsits is régóta politizáló, közismert figurája volt a megyének, megválasztását sokan már előre elkönnyvelték. A szavazás példátlan rendben 20 óra 5 percre tartott. A szavazatok összesítése után Jeszenszky Andor a választási bizottság elnöke hirdette ki az eredményt. Benyovszky 1038-892 arányban legyőzte szabadelvű ellenfelét.⁵⁷ A magyar községek mind, a német községek közül számos a grófra szavazott. A Függetlenségi Párt megerősítette helyzetét a kölesdi kerületben, hiszen Pichler 1901-ben mindössze 4 szavazattal tudta legyőzni szabadelvű ellenfelét. Ebben minden bizonnyal szerepet játszott az egyre erősödő ellenzéki tiltakozás Tisza erőszakos politizálása ellen.

2.2. A belpolitikai válság mélyülése

Különleges esemény indult el 1904. április 19-én: kirobbant az első országos vasutasstrájk. A kormány a tüntetők összes követelését elutasította, a strájkbizottságokat letartóztatta, a strájkot pedig katonaság bevetésével és a

---

⁵⁵ Gaál 1984. 170.

⁵⁶ Tolnamegyei Közlöny 1904. május 12.

⁵⁷ Tolnamegyei Közlöny 1904. február 18.

sztrájkolók katonai behívásával törte le. Az erőszakos fellépés alig öt nap alatt megtörte a vasutasokat.⁵⁸ A kormány a csatát megnyerte, de komoly presztízsveszteséget szenvedett a hatalmi önkény példátlan megnyilvánulása következtében. Tisza 1904 őszén érkezettnek látta az időt az ellenzék elleni támadásra. Ugrai választóihoz írt nyílt levelében ecsetelte a parlamentarizmus rendjének haladéktalan helyreállítását. A levél hangos felháborodást keltett a közvéleményben. Daniel Gábor szabadelvű országgyűlési képviselő 1904. november 15-én beterjesztette az új házszabályjavaslatot, amely az obstrukció kiküszöbölését és az állami szükségletek (költségvetés, újoncmegajánlás) záros határidejű elintézését tartalmazta. Természetesen a javaslat óriási felháborodást keltett az ellenzék soraiban, holott a világ többi parlamentjében nem volt lehetőség obstrukcióra. November 18-án Tisza döntő lépésre szánta el magát – a működőképes parlament érdekében - és heves támadást indított az ellenzék ellen: *„Itt már csak egy marad hátra, vagy sorsára bízni az országot, vagy véget vetni az egész komédiának”*. Perczel Dezső házelnök zsebkendőjével jelet adott a kormánypártnak a szavazásra, amely szabályellenesen megszavazta a házszabály revíziót, majd tumultózus jelenetek közepette az ülészakot december 13-ig elnapolta. Az eset hatására a kormánypárt egysége megbomlott, Andrassy és Károlyi csoportja is kilépett a Szabadelvű Pártból, november 19-én pedig az ellenzék különböző csoportjai, az újonnan érkező erőkkel együtt megalakították az ellenzéki pártok koalícióját, amelynek vezetői Kossuth, Andrassy, Bánffy és Apponyi lettek. A koalíció megszületését és céljait kihirdető nyilatkozat csupán az ismert katonai követeléseket és a nemzetgazdasági érdekek homályosan fogalmazott biztosítását tartalmazta. December 13-án az ellenzéki képviselők egy része tiltakozásul darabokra törte a képviselőház üléstermék bútorzatát, az ülést újra el kellett napolni. Az uralkodó ezek után 1905. január 3-án feloszlatta az országgyűlést. *„Ítéljen a nemzet”*- indította el a választási harcot Tisza, bízva az évtizedek óta jól működő választási gépezetben.⁵⁹

2.3. A választási kampány Tolna megyében

A megyei központi választmány hirdetménye alapján az 1905-re érvényes választási névjegyzékek összeállítását 1904. március 15 és 31 között végezték az összeíró bizottságok. A névjegyzékekkel kapcsolatos panaszokat április 12-ig lehetett

---

⁵⁸ Majdán 2001. 133.

⁵⁹ Magyarország története 1978. 7/1. 553.

bejelenteni.⁶⁰ A választmány 1904. december 7-én véglegesítette az 1905-re érvényes névjegyzékeket, melyek alapján a szekszárdi kerületben 2700, a bonyhádi kerületben 2805, a paksi kerületben 2294, a kölesdi kerületben 2355, a pinchelyi kerületben 3412, a szakcsi kerületben pedig 2542 választásra jogosultat írtak össze.⁶¹

A szekszárdi nyomdászok és a kajdacsai aratók tavaszi sztrájkját követően nyáron vihar előtti csend volt a megyében. A kampány kezdetét az 1904. szeptember 18-i megyei közgyűlés előzte meg, amelyen hatalmas vita kerekedett Benyovszky és Simonsits főjegyző között az építendő törvényhatósági útvonalokról. Benyovszky kifejtette, hogy a döntésnél a közgyűlés vegye figyelembe a kerületében uralkodó ázsiai állapotokat. Simonsits élesen reagált és elmondta, hogy az ázsiai állapotokat sehosem látja, valamint felszólította a grófot, hogy az egész megye érdekeit tartsa szem előtt.⁶² Közvetlenül a szeptemberi szüreti időszak előtt gróf Benyovszky indult kampánykörútra a kölesdi választókerületben, mint a Függetlenségi Párt jelöltje. A Tolnamegyei Közlöny naplórészletet közöl az öt napos körútról: *„Az első nap Felsőtengelicről Nagydorogra mentünk négyes fogaton. A község házában már nagy tömeg várt. Ismertettem az országgyűlés utolsó ülésének eseményeit, majd felolvastam a Kossuth Párt programját és elmondtam beszédemet. A beszéd végén a tömeg megéljenzett. 11 órakor érkezünk meg Pálfára zászlóerdő és fehér ruhás lányok sorfala között. Lovasok vágattak elénk és kísérték be a község házához. Beszédemet ujjongás közepette mondhattam el. Ebéd után indultunk el Sárszentlőrincre a pálfaiak gyűrűjében. Lőrinc határában koszorúkkal díszített „Isten hozott” feliratú díszkapu várt, lányok koszorúkat dobáltak a fogatunkba. Késő délután értünk Kajdacsra. Óriási tömeg várt, mint később kiderült, mindenki szabadságot kapott délutánra munkaadójától. Leszálltam a fogatról és gyalogszerrel sétáltam be a faluba a helyiek sorfala előtt, akik virágot szórtak elém. A helyi rezesbanda kuruc és Kossuth nótákat játszott, éjszakába nyúlt a vigadalom.*

A második napom Kölesden lovasok és fehér ruhás lányok sorfala előtt kezdődött, majd Felsőnána, Murga és Kéty német községek következtek. Az itteni fogadtatás talán még a tegnapiakat is túlszárnyalta. A németek magyarul éljeneztek és diadalmenetben kísérték faluról-falura. Németül köszöntem meg a támogatást és ez a

---

⁶⁰ Tolnamegyei Közlöny 1904. április 14.

⁶¹ Tolnamegyei Közlöny 1904. december 8. A kutatást nehezítette, hogy az 1904 és 1910 közötti választási névjegyzékek nem találhatók a Tolna Megyei Levéltárban.

⁶² Tolnavármegye 1904. szeptember 18.

tömegeket úgy fellelkesítette, hogy véget nem érően énekelték a Himnusz, Szózatot és a Talpra magyart.

A harmadik napra eleredt az eső, mégis nagy tömegek vártak a falvakban. Beszédemet magyarul és németül is elmondtam, ami hatalmas lelkesedést váltott ki a németek körében.

A hatalmas sár ellenére Kalaznóra, Diósberénybe, Szakadáttra, Varsádra és Gyönkre is sikerült eljutnunk. Gyönkön bankett várt, pohárköszöntők véget nem érő áradatával.

Az utolsó nap délelőtt Faddra és Harcra mentünk. Mindenhol lovasok és nemzeti színekbe öltöztetett fiatal lányok vártak. Beszédemet lelkesen megéljenzték mindkét faluban. Délutánra értem a körút utolsó állomására Medinára. Zászlóerdő és virágosó várt. Beszédem elmondása után indulni akartam haza, de a tömeg nem engedett. Örömkönnyek közepette köszöntem meg a támogatást és késő estig a faluban maradtam.”⁶³ Benyovszky újraválasztását a Tolnamegyei Közlöny szinte biztosra vette, mivel a Szabadelvű Párt Linek Lajos festőművész visszalépése után nem jelentett be újabb ellenjelöltet. A gróf kampányát tragédia árnyékolta be, hiszen január 10-én meghalt a kislánya. Benyovszky azonnal bejelentette visszalépését, a párt vezetőinek rábeszélésére azonban megváltoztatta álláspontját és az indulás mellett döntött.⁶⁴

A bonyhádi kerületben nagyobb harcra lehetett számítani. Perczel Dezső november 30-án érkezett vonattal Bonyhádra, majd hosszú kocsisor élén a vasútállomásról az Arany Oroszlán szállóba ment, ahol nagy tömeg előtt tartotta meg beszédét. Kifejtette, hogy a házszabály megváltoztatásának megszavazásával november 18-án ő is és a Szabadelvű Párt egésze is az egész ország érdekében cselekedett. A választási gyűlés utáni banketten a választópolgárok bizalmukról biztosították Perczelt.⁶⁵ Az ellenzék sokáig kereste az esélyes jelöltet.⁶⁶ Végül a választások előtt alig másfél héttel Keczei Mészáros Dánielre esett a választásuk, aki a Függetlenségi Párt nevében indult. A kerületben elkeseredett harc dúlt. Györe kormánypárti németei Váralja határában összeverekedtek az ellenzéki váraljaiakkal, akik Perczel összes választási zászlóját elégették. Különösen feszült volt a helyzet a leginkább magyarok

---

⁶³ gróf Benyovszky Rezső, a kölesdi választókerület függetlenségi párti országgyűlési képviselőjének kampánykörútja - Tolnamegyei Közlöny 1906. október 6.

⁶⁴ Tolnavármegye 1904. január 15.

⁶⁵ Tolnavármegye 1904. december 4.

⁶⁶ Váradai Rádi Mihály neve is felmerült, aki a politikai életben teljesen ismeretlen volt, de a Tolnavármegye kiderítette, hogy Váradai fővárosi bankigazgató, aki ellen pénzügyi csalás miatt indult nemrég eljárás. A jelöltet az eset miatt ellenzék visszaléptette. (Tolnavármegye 1905. január 8.)

lakta völgyeségi bányavidéken, Nagymányok és Máza is forrongott.⁶⁷ A köztudottan szabadelvű szavazókat azzal fenyegették meg, hogy felgyújtják házaikat, ha Perczelre adják voksukat.

A pincehelyi kerületben újra Rátkay László lett a Függetlenségi Párt jelöltje. A Szabadelvű Párt rövid színjáték után Kiss Ernő, tamási ügyvédet és a Szabadelvű Párt kerületi pártelnökét jelölte ellenfélnek.⁶⁸ A Tolnavármegye biztosra vette, hogy a pincehelyi kerület néppárti szavazói inkább Kist fogják támogatni a választásokon, aki a szokásos szabadelvű programot hangoztatta⁶⁹, emellett hangsúlyozta, hogy támogatja a választójog kiterjesztését, a közös hadsereg szellemének magyarosítását, a fogyasztási adók csökkentését. A miniszterelnök védelmében kifejtette, hogy a katonai szolgálat 3 évről 2 évre csökkentése a Tisza kormány érdeme. A kerületben Beller József személyében a Szociáldemokrata Párt is állított jelöltet. A korabeli hangulatot jól tükrözi a kerületben harsogott nóta:

Kortes nóta Rátkay László mellett

„Pincehelyi kerületbe
A Rátkay van jelölve,
Kossuth Ferenc küldte ide,
Hál’ Istennek idejibe!
Paprikás hus nem kell nekünk,
Rátkay lesz a követünk!
Ha meghallja a Kiss Ernő,
Ha van szeme, ide nem jó,
Dirrel-Durrall nagyot mordul,
Bánatában visszafordul.
Utána majd hiába lesz,
Gárdonyi a labanc kortes!
Kiss Ernőnél minden táska,
Kiürült, most aztán lássa,
Ki szavaz rá, ha nincs pénze,
Elmegy mind az ellenzékre!
Akit mindnyájan követünk,
Rátkay lesz a követünk!”⁷⁰

Az ellenzéki kortesek és szavazók körében népszerű nóta kifejti, hogy Rátkaynak országos küldetése van, hiszen legitimációját a függetlenségi vezértől,

---

⁶⁷ Évszázadokon át 1985. 417.

⁶⁸ Kiss Ernő Kammerer Ernőt, a szakcsi kerület volt képviselőjét ajánlotta maga helyett jelöltnek. Az udvarias gesztust Kammerer visszautasította. (Tolnavármegye 1905. január 15.)

⁶⁹ A parlamentarizmus helyreállítása, a kiegyezés védelme, a parttalan obstrukció megakadályozása. (Tolnavármegye 1905. január 8.)

⁷⁰ Tolnamegyei Közlöny 1905. január 19.

Kossuth Ferenctől kapta. Ellenfele a kormánypárti, labanc Kiss Ernő etetéssel és lefizetéssel is próbálkozhat, de Rátkay szavazói nem tántoríthatók el.

A Függetlenségi Párt december 11-én tartotta a szakcsi választókerület választási nagygyűlését Dombóváron. A gyűlésen többek között részt vett Boda Vilmos és Rátkay László is, mint a szomszédos kerületek jelöltjei. Beszédükben élesen támadták a kormány alkotmánytiprását. A hatalmas éljenzés hatására Sell Antal a Függetlenségi Párt kerületi pártelnöke bizalmatlansági javaslatot terjesztett elő a kerület kormánypárti képviselője, Kammerer Ernő ellen. A gyűlés a javaslatot közfelkiáltással elfogadta.⁷¹ Eredetileg Vicze János döbröközi földműves indult volna a Függetlenségi Párt jelöltjeként, de végül visszalépett,⁷² így január 12-én a párt helyi vezetői Szluha János földbirtokost kérték fel jelöltnek, aki a jelölést elfogadta.⁷³ Mivel a szakcsi kerület hagyományosan kormánypárti volt, még a függetlenségi oldal sem bízott igazán Szluha győzelmében⁷⁴, ráadásul a Szabadelvű Párt közismert ellenfelet állított Haller József uradalmi jószágkormányzó, királyi tanácsos személyében. Haller január 10-én a dombóvári Korona Vendéglőben tartotta választási nagygyűlését. Programja a szokásos szabadelvű program mellett a kivándorlás meggátlását is tartalmazta.⁷⁵

A paksi kerületben január 12-én egy 200 tagból álló küldöttség győzte meg Szluha István képviselőt, hogy fogadja el újra az ellenzék jelölését. Ugyanezen a napon a dunaföldvári küldöttség Simonsits Elemért kérte fel szabadelvű jelöltnek. Simonsits rögtönzött beszédet tartott Pakson, melyet egy csoport Kossuth nóták éneklésével zavart meg, illetve hozzájuk csapódott részeg munkások kifütyülték a főjegyzőt, aki ezután hosszú kocsisor élén Dunaföldvárra utazott, hogy ott is megtartsa kampánybeszédét.⁷⁶ Ezzel szinte egyidőben indult el Szluha is mintegy 100 lovas kíséretében Dunaföldvárra, ahol a két tábor csak a karhatalom gyors közbelépésének köszönhetően nem csapott össze. Szluha a folytonos éltetések miatt beszédét alig tudta elmondani.⁷⁷ Jellemző a paksi kerületben uralkodó feszült helyzetre, hogy a milánói Secolo nevű

---

⁷¹ A gyűlést követő banketten Lexa Zénó addigi kormánypárti földbirtokos átlépett a Függetlenségi Pártba és elvállalta – a visszavonuló Sell Antaltól – a párt kerületi elnöki tisztét. (Tolnamegyei Közlöny 1904. december 15.)

⁷² Elterjedt az a pletyka, hogy Döry József a Szabadelvű Párt szakcsi kerületének elnöke 3000 forintot adott Viczének, ha visszalép. Vicze nyílt levélben utasította el a rágalmat. (uo.)

⁷³ Január 16 és 18 között járt kampánykörúton. Beszédet mondott Dombóváron, Döbröközön, Kurdon, Gyulajon, Kocsolán, Szakcsón, Várongon, Lápafőn, Nakon, Mucsiban, Duzson és Csibrákon.

⁷⁴ A Tolnamegyei Közlöny 1905. január 19-i számában kormánypárti győzelmet jósolt.

⁷⁵ Tolnavármegye 1905. január 15.

⁷⁶ Programja tartalmazta a kiegyezés védelmét, Tisza kormány és a parlamentarizmus védelmét, az obstrukció elleni küzdelmet. (Tolnavármegye 1905. január 15.)

⁷⁷ „Paks Szluha mellett van, Dunaföldvár szavazata dönti el a választásokat” – írta a Tolnamegyei Közlöny 1905. január 19-én.

újság a magyarországi választási kampány kapcsán történt atrocitásokról hírt adva megemlíti a dunaföldvári incidenst.⁷⁸

Kortes nóta Simonsits Elemér mellett

„Simonsits lesz a követünk
Szluha Pista nem kell nekünk
Pörköltös tál az ő elve,
Az is, csak ha sok van benne”⁷⁹

A szokásos, semmitmondó nóta kizárólag azt hangoztatja, hogy Szluha István is az etetés-ítatás módszerét alkalmazza a szavazatok begyűjtésénél.

A központi kerületben az ellenzéki Boda Vilmos indulása biztos volt. Kampányát december 15-én a szekszárdi megyeháza udvarán elmondott szónoklattal kezdte nagy tömeg előtt. Higgadt és tárgyilagos beszédében ismertette az országgyűlési helyzetet, rámutatott a miniszterelnök által elkövetett súlyos alkotmány sértésre és elmondta az egyesült ellenzék programját. A Függetlenségi Párt január 11-én a Szekszárd Szálló nagytermében tartotta meg képviselőjelölő nagygyűlését mintegy 1000 ember előtt. A párt helyi vezérei felszólalásaikban élesen támadták Tisza politikáját. A gyűlésen derült ki, hogy a református sárközi választópolgárok egy része Szabó Károly alsónyéki református lelkészt kérte fel a függetlenségi párt másik jelöltjének, ám a többség Boda jelölését támogatta, aki ezt hálásan elfogadta, kitartásra és összefogásra szólította fel a választókat. Néhány nappal később Boda nyílt levélben a Közlöny hasábjain azzal vádolta meg Szabót, hogy megosztja az ellenzéki erőket. A lelkész nyilatkozatban tiltakozott az őt ért rágalmak ellen. Tudomásul vette, hogy a jelölési harcot elveszette és felkérte támogatóit, hogy a választásokon Bodára szavazzanak. A képviselő válaszában megköszönte a támogatást és választói nevében elnézést kért Szabótól.⁸⁰ Ebben a kerületben a kormánypárttal ellentétben a szociáldemokraták is állítottak jelöltet Bauer Imre nyomdász személyében.

---

⁷⁸ Az újság szerint Simonsitsot kövekkel életveszélyesen megsebeztek. (Tolnavármegye 1905. január 22.)

⁷⁹ Közérdek 1905. január 27.

⁸⁰ Tolnamegyei Közlöny 1905. január 19.

3. számú fénykép

Boda párti választók felvonulása

2.4. Az 1905-ös képviselőválasztás lefolyása

A királyi meghívólevél 1905. február 15-re hívta össze az új országgyűlést és elrendelte az esedékes képviselőválasztások megtartását. A Tolna megyei központi választmány január 14-én ült össze és a választás napját az egész megyében január 26-ra írta ki a belügyminisztérium által megszabott napok alapján, valamint minden választókerület részére két-két szavazatszedő küldöttséget alakított ki. (1. számú melléklet) A Tolnamegyei Közlöny január 5-i és 12-i száma is figyelmeztette a választópolgárokat az esetleges választási visszaélésekre. Az újság január 12-i számában Kossuth Ferenc nyílt felhívásban kérte a választókat, ha tudomásukra jut bármilyen választási visszaélés, azt írásban juttassák el a vezérlő bizottsághoz.

A korszakban ritka volt, hogy a téli időszakban írták ki a választásokat.⁸¹ A Közlöny ezt írja ezzel kapcsolatban: „A januári választás rendkívül demoralizáló lesz, hiszen ilyenkor még több a szegény ember, mint más évszakban. Ráadásul az idej rossz termés sokakat tönkretett”. Az idézet rávilágít arra, hogy a közvélemény hangulata erősen befolyásolhatta a választások végkimenetelét.

A megyében uralkodó feszült helyzetet támasztják alá az alispánhoz érkező járási főszolgabírói jelentések. Döbröközben már előzetesen verekedés tört ki a szabadelvű és az ellenzéki szavazók között, ezért a dombóvári járás főszolgabírója az ottani szabadelvű választópolgárok védelmére 20 csendőrt és 2 századnyi lovas katonát

⁸¹ Csak 1892-ben tartottak téli időszakban képviselőválasztásokat.

kért kíséretként a választások napjára, valamint a feszült légkör miatt Szakcsra 25-30 csendőr, 2 századnyi lovasság és 4 századnyi gyalogság kivezénylését látta indokoltnak az esetleges atrocitások megfékezésére, hiszen „a választások sötétben fognak befejeződni és ez még jobban megköveteli a nagyszámú karhatalmi jelenlétet” – állt a jelentésben.⁸² Január második hetében a főszolgabíró azonnal 1-1 század gyalogság kivezénylését kérte az alispántól az Értényben és Nagykönyiban uralkodó izgatott közhangulat miatt. A tamási járás főszolgabírája okulva az 1901-es pincehelyi választáson történetekből⁸³ és tekintettel a várhatóan szenvedélyes választási küzdelemre, a rend fenntartására 50 csendőrt, 2 század lovasságot és 4 század gyalogságot kért.⁸⁴ A bonyhádi járási főszolgabíró 1 század lovasságot, 1 század gyalogságot és 20 csendőrt, a kölesdi főszolgabíró 1 század lovasságot, 1 század gyalogságot és 16 csendőrt, a paksi főszolgabíró pedig egy és fél század lovasságot, 130-140 gyalogost és 30 csendőrt kért a választások rendjének biztosításához.⁸⁵ A szekszárdi járás főszolgabírája 1 század lovasságot és 20 csendőrt elegendőnek tartott a rend fenntartására, kivéve ha lesz szabadelvű jelölt, mert abban az esetben plusz 1 század gyalogság kivezénylését kérte az alispántól. Dőry alispán közvetítette a járási főszolgabírók kéréseit a Belügyminisztériumnak, amely értesítette az érintett helyőrségeket -Tolnát és Pécsét - a kért karhatalmi létszámokról. A katonai és csendőri egységek január 23-24-re megérkeztek a választási székhelyekre.

A választás napján -1905. január 26-án megyszerte szakadt a hó, mégis minden kerületi központban már reggel hét órakor megindult a nyüzsgés. A községekből megindultak a választópolgárok a szavazás székhelye felé. A kölesdi kerületben fél 9-ig nem jelentkezett ellenjelölt, így gróf Benyovszky Rezső már délelőtt fél 10-kor átvette a választási jegyzőkönyvet a választási elnöktől.

A bonyhádi kerületben a nap folyamán hatalmas csata folyt. Egyik pillanatban még Perczel, a másikban pedig már a népszerű, helyi Keczei Mészáros vezetett. Végül Perczel győzött mindössze 51 szavazat többséggel 1139-1088 arányban. Ez az eredmény mutatta, hogy a legbiztosabb szabadelvű kerület bizalma is megrendült a kormánypártban.

---

⁸² Alisp. iratok 1905. január 18. TML.

⁸³ 1901. október 2-án Pincehelyen a néppárti és függetlenségi választópolgárok tömegverekedésének megakadályozására a csendőrség a tömegbe lőtt. 5-en meghaltak, 8-an megsebesültek, a további zavargások miatt a választást ideiglenesen fel kellett függeszteni. A tragédiát követő tárgyalássorozat egészen 1905-ig elhúzódott. (Csekő 2000. 58.)

⁸⁴ Alisp. iratok 5766/1905 TML.

⁸⁵ Alisp. iratok. 4228/1905; 14083/1904; 9391/1904 TML.

A pincehelyi kerületből már délelőtt aggasztó hírek érkeztek, Busbach Péter pincehelyi jegyzőt január 25-én vadászat közben társai véletlenül meglőtték. A rémhír gyorsan terjedt: „*Pincehelyen újra tragédia történt, Busbach jegyzőt a választások alatt lelőtték*”⁸⁶ A közvélemény rendkívüli izgatottságára hivatkozva a főszolgabíró az alispánnál újabb karhatalmi egységek kiküldését kezdeményezte, amelyek már másnap megérkeztek. A választókerületben Rátkay László szerezte meg a voksok elsöprő többségét. A győztes 1642, Kiss Ernő 457, Beller József pedig 20 szavazatot kapott.

A szakcsi kerület forrongott, a Tolnavármegye szerint a székhelyen ellenzéki terror uralkodott. Az előzetes kérésnek megfelelően január 25-én katonaság lepte el a községet, 6 századnyi gyalogos, 2 századnyi lovas és 30 csendőr vonult ki a választások biztosítására.⁸⁷ A döbröközi szabadelvű szavazókat lovasság kísérte be Szakcsra, mire azok látva a szinte háborús viszonyokat Szluha Jánosra adták le szavazatukat, mert féltek az esetleges zavargásoktól. Haller ezután már belátta, hogy nem nyerhet és inkább visszalépett a jelöltségtől, így a választási elnök már kora délután átnyújthatta a jegyzőkönyvet a győztes Szluhának.

A paksi kerületben mindenkit egy kérdés érdekelt, vajon Dunaföldvár hova szavaz. Az egyre növekvő feszültségben a tömegek délutánra radikalizálódtak, Paks több pontján verekedések törtek ki a táborok között. Kora délután hatalmas izgalom közepette érkeztek meg a dunaföldváriak és leadták szavazatukat: Szluha Istvánra. Ezután a kétkedők is mind az ellenzékre szavaztak, így a választás már fél ötre eldőlt. Szluha 1154, Simonsits pedig 674 voksot kapott. A győzelem okozta mámoros ünneplés kis híján antiszemita zavargásokba csapott át, miután egy ittas csoport kövekkel módszeresen bedobálta a paksi zsidó lakosok ablakait. A karhatalom azonban még idejében érkezett és megfékezte az indulatokat.⁸⁸

Szekszárdot kora reggel katonaság lepte el, szakadt a hó, mégis már hétkor nyüzsgött a város.⁸⁹ A közvéleményt fél kilenckor érte az első meglepetés, mikor kiderült, hogy élve a választásokra vonatkozó jogszabályok adta lehetőségekkel, Szabó Károlyt választópolgárok egy csoportja mégis jelöli. Boda kortesei erre nem készültek fel. A Szabó párt óriási ünnepléssel szinte megszállta a Garay teret, Bodáék a vármegyeháza előtt gyülekeztek. A délelőtt a szavazás folyamán fej-fej mellett haladtak a jelöltek és egyre csak érkeztek a Szabó párti választók. A Boda párt délben ébredt rá,

---

⁸⁶ Tolnavármegye 1905. január 27.

⁸⁷ A nagyszámú karhatalmi jelenlétnek köszönhetően Szakcsot humorosan Port Arturhoz hasonlították. (K. Balog János 1987. 213.)

⁸⁸ Tolnamegyei Közlöny 1905. február 2.

⁸⁹ A rendet a zágrábi 16. gyalogezred első százada biztosította (Közérdek 1905. január 27.)

hogyan van. Azonnal sürgönyök indultak meg a kerület minden községébe. „*Aki Boda szavazó, annak jönnie kell*” – szöveg az üzenet. A kortesek még időben eszméltek, így késő délutánra Boda elhúzott Szabótól. A választási elnök 19 órakor hirdette ki az eredményt, amely szerint Boda Vilmos 646, Szabó Károly 508, Bauer Imre pedig 14 szavazatot kapott.⁹⁰

választókerület	Választópolgárok száma	Ténylegesen szavazók száma	%
Szekszárd	2700	1168	43,26
Bonyhád	2805	2227	79,4
Paks	2294	1828	79,68
Kölesd	2335	egyhangúlag	-
Pincehely	3412	2119	62,1
Szakcs	2542	egyhangúlag	-

4. számú táblázat

Választáson való részvételi arány választókerületek szerint 1905-ben

A szekszárdi kerület alacsony részvételi aránya valószínűleg azzal magyarázható, hogy a választásokat mindenki lefutottnak tartotta, mivel egészen a választás napjáig Boda Vilmos volt az egyetlen hivatalos induló. Szabó Károlyt sokan azzal vádolták, hogy megosztja az ellenzéki erőket, a lelkész azzal védekezett, hogy egy csoport megfenyegette, miszerint szabadelvű politikust kérnek fel jelöltnek, ha ő nem fogadja el a felkérést.⁹¹ Szabó jelölésének tényleges oka a lelkész politikai ambíciói lehetett. Pincehelyen sokan a jeges, járhatatlan utak és a zord időjárás miatt gondolták úgy, hogy nem mennek el szavazni.

A megye hat választókerületéből ötben ellenzéki jelölt győzött, mindössze Perczel Dezső tudott nagy nehézségek árán mandátumot szerezni a Szabadelvű Párt színeiben. Az eredmény nem keltett a megyében különösebb szenzációt, mivel 1884 óta ugyan öt kerületben nem győzött ellenzéki jelölt, mégis az eddigi választások során folyamatosan nyert három-négy kerületben. Nagyobb volt a meglepetés az országos összesítések elkészítése után.

⁹⁰ Közérdek 1905. január 27.

⁹¹ Tolnavármegye 1905. január 27.

3. Az 1905-ös választásokat követő belpolitikai válság

3.1. Az 1905-ös választások országos eredményei

Az ellenzéki pártok szövetsége kényelmetlen helyzetbe hozta a Szabadelvű Pártot, Tiszának komoly választási harcra kellett készülnie. A kormánypárt főként a parlamentarizmus védelmét és az obstrukció letörését hangoztatta. Tiszának miniszterelnökként ehhez joga is volt. Mellette állt a régi nagybirtokosok egy része, az udvar, a főpapság jelentős része és a megyei közigazgatási apparátus kormánypárti része is. Az arisztokrácia, a nagybirtokosok és a dzsentrik zöme, a városi és községi polgárság az ellenzék mögé sorakozott fel.⁹² Az ellenzék programjának gerince a nemzetet ért alkotmányellenes sérelem orvoslása volt. A Függetlenségi Párt remekül érzékelte a közhangulatot és zászlójára tűzte azokat a követeléseket, amelyek széles támogatásra számíhattak.⁹³ Újdonságként hatott, hogy a nemzetiségi pártok évtizedek óta először aktivizálódtak és többnyire a Szabadelvű Párttól hódítottak el szavazatokat. A választások szenzációs eredménnyel zárultak a koalíció számára, hiszen az összefogott pártok összesen 231 mandátumot szereztek, a szabadelvűek csak 159 kerületben tudtak győzni.

5. számú táblázat
Az 1905-ös választások
végeredménye

Függetlenségi Párt	165
Szabadelvű Párt	159
Disszidensek	27
Néppárt	25
Új Párt	12
Demokrata Párt	2
MSZDP	2
nemzetiségi	10
pártonkízüliek	10

Első reakcióként az uralkodó Andrásynak ajánlotta fel a miniszterelnöki széket, de szorgalmazta egy koalíciós kormány létrehozását, amelyben Tisza is részt venne. Kossuth és Apponyi hajlottak volna az engedményekre, de Andrassy hajthatatlan maradt, így a tárgyalások megfeneklettek. A polgári államok berendezkedésének megfelelően a Tisza kormány ügyvivő jelleggel hivatalban maradt. A választási időszakban - január 24-25-én - érkezett meg az orosz forradalom híre, amely a munkásság harciasságát növelte és nagy hatást gyakorolt az aktuális politikai

⁹² Magyarország története 1978 7/1. 558.

⁹³ Radikálisabban magyar hadsereg (magyar vezényleti nyelv a magyar többségű ezredeknél stb.), önálló vámterület, önálló nemzeti bank, delegációk eltörlése, általános választójog. (Mérei 1971. 225-237.)

küzdelmekre. Az ellenzék az orosz példára hivatkozva szerette volna rábírní a császárt az engedményekre, Ferenc József azonban részben a trónörökös, részben az osztrák politikai elit nyomására elutasított minden engedményt katonai téren. A februárban megnyitott országgyűlés érvénytelenítette a november 18-i hárszabály revíziót, tiltakozott a megbukott Tisza kormány hivatalban maradása ellen és továbbra is fenntartotta választási programját. „Az ország a széthullás szélén áll” – írta Tisza István az uralkodóhoz intézett levelében. Az általános politikai bizonytalanság és felbomló közigazgatási rend alapot adott a tömegmozgalmak kibontakozásának.⁹⁴ Tavasszal kiszélesedett a sztrájkmozgalom szerte az országban, amelynek legfőbb irányítója a Szociáldemokrata Párt volt. A Szabadelvű Párt képviselőinek csaknem egyharmada kilépett a pártból, Tisza és hívei már minden eszközzel szabadulni akartak a kormányzástól. A koalíció 1905 áprilisában megfogalmazott feliratát olyan populista jelszavak és követelések jellemezték, mint a választójog kiterjesztése, közgazdasági és szociális reformok, önálló vámterület és természetesen a szokásos katonai követelések. Rövidesen Ferenc József is belátta, hogy Tisza helyzete tovább már nem tartható, a koalíció pedig a követeléseiből nem enged. Májusban az uralkodó hozzákezdett egy parlamenten kívüli ügyvivő jellegű kormány összeállításához. Elegendő időt akart nyerni, amíg lecsillapodnak a kedélyek. A miniszterelnöki posztra a volt honvédelmi minisztert, báró Fejérváry Géza táborszernagyot szemelte ki, aki az udvar egyik leglojálisabb hívének számított. Fejérváry nehézkesen állította össze kormányát, hiszen senki sem vállalt szívesen ilyen magas hivatalt a nehéz időkben. A „darabont kormány” június 21-én mutatkozott be az országgyűlésben. Kossuth Ferenc azonnal bizalmatlansági indítványt nyújtott be a kormány ellen és a képviselőház a javaslatot elfogadta. A bizalmatlansági indítványhoz csatolni kellett az új kormány névsorát, amelyet a koalíció az előzetes tárgyalások során már összeállított. Mivel az országgyűlés az indítványt elfogadta, Fejérvárynak le kellett volna mondanía. Nem ez történt. Az ülészakot a miniszterelnök szeptember 15-ig újra elnapoltatta, de a parlamenti többség folytatta a tanácskozást. Bánffy Dezső „nemzeti ellenállásra” szólított fel, Justh Gyula házelnök pedig körlevélben értesítette a megyéket az ellenállás meghirdetéséről. A függetlenségi sajtó is szította a hangulatot az adóbeszedés és újoncozás megtagadásáról közölt cikkekkel.⁹⁵ A kormány benyújtotta lemondását, amelyet az uralkodó nem fogadott el. A választások óta eltelt fél évben a koalíció

---

⁹⁴ Magyarország története 1978. 7/1. 564.

⁹⁵ Dolmányos 1976. 58.

népszerűsége csak növekedett, ugyanakkor az ellenzéki vezetőket csapdahelyzetbe hozta az a tény, hogy a hatalomra kerüléshez engedményeket kellett tenniük, de kötötte őket az egyre szélesedő tömegbázisuknak tett ígéretük. Prónay Dezső, a vezérlő bizottság tagjának egy nyilatkozatából kiderült, hogy a koalíció is tartott a tömegmozgalmaktól. A vezérlő bizottság a passzív kivárás mellett döntött, a sajtón keresztül és gyűléseken támadta a kormányt, de hallgatólagosan beleegyezett a tömegmozgalmak (főként sztrájkok) erőszakos elnyomásába. A koalíció döntésében az is közrejátszott, hogy a nyár folyamán a nagybirtokosok és nagytőkések⁹⁶ egy része is a koalíció mellé állt az önálló vámterület érdekében, a polgárság és a megyei hivatalnokok többsége pedig az udvar „alkotmányellenes” lépéseinek köszönhetően támogatta az „egyesült ellenzékét”.⁹⁷

A kialakult patthelyzetről való elmozdulás mindkét félnek érdekében állt, kapóra jött tehát, hogy 1905. augusztus végén megalakult az Általános Titkos Választójog Ligája, amelyben egyes koalíciós politikusok is részt vettek. A kormány látszólag kényszeredetten, de újabb időhúzási szándékból egyezkedni kezdett Ligával. Kristóffy belügyminiszter ügyesen kihasználva a helyzetet választójogi reform ígéretével lépett elő, ezzel egyidőben a színpalak mögött tárgyalásokat kezdett a szociáldemokraták vezetőivel. Megegyeztek abban, hogy a kormány a szervezett munkásság támogatásáért cserébe előterjeszti az általános választójogi reformjavaslatot a parlament szeptember 15-i ülésén. Július-szeptember folyamán egymást érték a gyűlések, utcai tüntetések, amelyekkel a kormány és a Szociáldemokrata Párt akart nyomást gyakorolni a koalícióra, programja feladásának érdekében.⁹⁸ Az egyesült ellenzék ideiglenesen veszített népszerűségéből, a Fejérváry kabinet helyzete pedig javult. A lépéskényszerbe hozott ellenzéki vezetők is titkos tárgyalásokat kezdeményeztek a szociáldemokratákkal és ígéretet tettek, hogy kormányra kerülve ők is betérjesztik az új választójogi törvényt. Mivel az MSZDP hatalmas tömegbázissal rendelkezett, főként a fővárosban és a nagy ipari városokban, mind az ellenzéknek, mind a kormánynak érdekében állt, hogy maga mellé állítsa a szociáldemokrata politikusokat.⁹⁹ Az állapotok súlyosságát mutatta, hogy a közös hadsereg vezérkara július 19-re kidolgozta a magyar válság katonai

---

⁹⁶ Lánczy Leó, Chorin Ferenc, Kautz Gyula, Kornfeld Zsigmond

⁹⁷ A nagybirtokosok és gyártulajdonosok természetesen támogatták az arató-, cséplő-, munkássztrájkok elleni fellépést. (Dolmányos 1976. 64.)

⁹⁸ Magyarország története 1978. 7/1. 578.

⁹⁹ A kormány helyzetének konszolidálását és a sztrájkok beszüntetését remélte, az ellenzék pedig érezte, hogy az utca hangulata komolyan befolyásolja az egész közvélemény álláspontját.

megoldásának tervét.¹⁰⁰ Az 1905. augusztus 22-i ischl-i koronatanácson Fejérváry az új választások kiírása és a győzelemhez elegendő engedmények tétele mellett foglalt állást. Ferenc József hozzájárult a választójog kiterjesztésének tervéhez, de kiadta a parancsot az esetleges katonai beavatkozáshoz szükséges előkészületek megkezdésére is. Az osztrák politikai elit élesen támadta a magyar kormányt engedékenysége miatt és ez újra helyzetbe hozta a háttérbe szoruló koalíciós vezetőket. Szeptember 5-én elhatározták a Fejérváry kormány vád alá helyezését és az MSZDP-nek tett ígéretek visszavonását.¹⁰¹ Augusztus végén újra megindultak a titkos tárgyalások az udvar, illetve a koalíció között és mivel a jelek a megegyezés irányába mutattak, szeptember 12-én az uralkodó felmentette a kormányt. Szeptember 15-én felkelésre felszólító röpirat söpört végig az országon, százezres tömeg vonult a parlament elé, hogy az MSZDP nyomatékot adjon a választójogi reform benyújtásának szükségességéről. A tüntetés békésen ért véget, miután a munkásság képviselői átnyújtották követeléseiket a házelnöknek. Az uralkodó október 10-ig újra elnapolta az országgyűlést és a koalíció vezetőit Bécsbe hívatta szeptember 23-ra.

Földbirtok	64,11%
Jövedelem, ház	25,48%
Értelmiség	7,31%
Régi jog	3,09%
1057217 választásra jogosult választóból mintegy 718 ezer fő szavazott, ebből csupán 224 ezer szavazatot adtak le a nyertesekre.	

6. számú táblázat

Választásra jogosultság alapja 1905-ben

3.2. Tolna megye a választások után

A választások utáni hetekben teljes volt a csend a megyében. Mindenki az országos politikára figyelt, vajon hogyan alakulnak az uralkodó és a koalíció közötti kormányalakítási tárgyalások. Nagy meglepetést keltett, mikor gróf Széchenyi Sándor Tolna megye főispánja február 23-án benyújtotta lemondását és hosszabb időre családjával Afrikába utazott. Hivatali teendőit Dóry Pál vette át, aki már 1904. november 18-a után kilépett a Szabadelvű Pártból.¹⁰² A Tolnamegyei Közlöny

¹⁰⁰ A Kriegsfall U elnevezésű terv Magyarország katonai megszállásának stratégiáját foglalta magában.

¹⁰¹ Dolmányos 1976. 95.

¹⁰² Gaál 1988. 372.

vezércikkeiben élet-halál harchoz hasonlította az ellenzék és az udvar kötélhúzását, valamint hetente lelkesen közölte az újabb és újabb Függetlenségi és 48-as pártkörök és olvasóköri létrejöttét a megyében.¹⁰³ A lap figyelmeztetett, hogy „*passzív ellenállásra kell berendezkedni, semmiféle zavargással nem szabad alapot adni az esetleges fegyveres beavatkozásra, a nyugodt kivárással kell alapozni.*” A megyei központi választmány 1905. március 30-án tűzte ki az 1906-os választási névjegyzékek összeállításának időpontját és figyelmeztette az összeíró küldöttségeket, hogy a felmérést sürgősen végezzék el, mert elterjedt a híre, hogy a kormányzati válságra való tekintettel az uralkodó esetleg újra kiírja az országgyűlési képviselőválasztásokat. Május 18-án a megye arról értesült, hogy megválasztották az országgyűlési bizottságok tagjait. Boda Vilmos és Szluha János a kérvényező bizottságba, Rátkay László a pénzügyi bizottságba, Szluha István pedig a földművelésügyi bizottságba került.

Már április közepén pletykaszinten az a hír terjedt el, hogy Perczel Dezsőt, a bonyhádi kerület képviselőjét bankigazgatónak nevezik ki, ezért az 1899-es képviselői összeférhetetlenségi törvény értelmében lemond képviselői mandátumáról. Perczel a hírt kacsnak minősítette. A volt házelnökön az ellenzék folyamatosan fogást akart találni az emlékeztető zsebkendőszavazás miatt.¹⁰⁴ Május 30-án Zlinszky István ellenzéki képviselő a képviselőház ülésén összeférhetlenségi bejelentést tett Perczel ellen, amely szerint nyugdíj gyanánt évi 15300 korona királyi kegydíjat kap jogosulatlanul.¹⁰⁵ Az országgyűlés összeférhetlenségi bizottsága megkezdte az ügy kivizsgálását, majd Zlinszky beadványát jogosnak ítélve június 19-én megfosztotta Perczelt mandátumától, egyértelműen a házelnöki ténykedése szankciójaként. A megyei ellenzéki közvélemény, a sokak által gyűlölt szabadelvű politikus bukásában pozitív változásokat vélt felfedezni. A megyei központi választmány július 12-re írta ki a bonyhádi kerületi pótválasztást. Június 29-én a bonyhádi függetlenségi pártkör ifj. Wéber János okleveles gazdaszt, Fejér megyei birtokost kérte fel jelöltjének, javára Keceli Mészáros Dániel visszalépett. Wéber ellenfele Dr. Schwetz Antal a függetlenségi párt egyik ismert megyei vezetője, korábbi pinchehelyi választási bizottsági elnök lett. A Szabadelvű Párt esélytelennek ítélte meg a küzdelmet és nem állított jelöltet, így a Függetlenségi Párt két jelöltje indult harcba a mandátumért. A választás napján ünnepi hangulat uralkodott Bonyhádán, rezesbandák Kossuth nótákat

¹⁰³ Bonyhádán, Faddon, Dombóváron és Tamásiban is függetlenségi egyletek jöttek létre. (Tolnamegyei Közlöny 1905. március 2.)

¹⁰⁴ Perczéről még azt a képtelen pletykát is terjesztetni kezdték, hogy személyesen vezényelte a csendőrök sortűzét az 1901-es pinchehelyi választáson. (Tolnavármegye 1905. április 16.)

¹⁰⁵ Dobos 2001. 127.

játszottak a szavazóhelyiségek előtt. Schwetz Antal látván bukásának jeleit még nap közben visszalépett, így a jegyzőkönyvet a győztes Wéber János már kora délután átvehette. Ezzel Tolna megye valamennyi országgyűlési képviselője az ellenzék soraiból került ki.

A belpolitikai válság még elkeseredettebbé, pesszimistábbá tette a tömegeket. Pusztító viharok söpörtek végig a megyén 1905 májusában, jelentékeny károkat okozott a jégeső is, tetézte a bajt, hogy az állatállományt is betegségek tizedelték. Tolna megye fejletlen ipara nem tudta felvenni a mezőgazdaságban keletkező munkaerő felesleget, részben ezért újabb kivándorlási hullám indult meg a megyéből, 1905 első három hónapjában annyian adták be útlevélkérelmüket, mint 1904-ben egész év folyamán. Az alispán és a megyei közgyűlés az aratásra való tekintettel utasította el az 1871 kérelem jelentős részét.¹⁰⁶ Az összes népességfogyás 1905-ben hivatalosan 3521 fő volt a megyében, akik 95%-a mezőgazdasági munkás, 85,5%-a pedig 18 és 50 év közötti férfi volt.¹⁰⁷ A szociáldemokrata agitáció hatására a megyei néppárti papság is mozgolódni kezdett és a kispapok segítségével keresztényszocialista egyleteket hoztak létre a megyében, a szervezkedés antiszemita felhangokat is kapott.¹⁰⁸ A Fejérváry kormány beiktatása után meghirdetett nemzeti ellenállási mozgalom a földmunkások tömegeiben azt az érzést keltette, hogy most büntetlenül, minden megtorlás nélkül meg lehet tagadni a munkát, valamint ez az időszak volt az aratók utolsó kísérlete a jobb munkaszervezések eléréseért. Júniusban sztrájkhullám söpört végig Somogyon és gyorsan átgyűrűzött Tolnába is, legelőször a tamási járásba. Június 25-re már arról értesült a megye közvéleménye, hogy a járás egészét általános sztrájk bénította meg. Szévald főszolgabíró azt jelentette a pécsi csendőr parancsnokságra, hogy az aratók megfékezése a rendelkezésre álló karhatalommal lehetetlen és további katonai alakulatok kirendelését kérte a június 28-29-én érkező 480 alföldi kiegészítőmunkás védelmére.¹⁰⁹ Június 26-án már katonai egységek jelentek meg a legveszélyesebb helyeken, összesen 1700 katonát és csendőrt vezényeltek ki a tamási, simontornyai, dombóvári járásba.¹¹⁰ A karhatalom és a sztrájkolók összecsapása június 28-án már emberéletet követelt Csehipusztán.¹¹¹ A zavargásokat alig másfél hét alatt sikerült

---

¹⁰⁶ Szalai 1987. 214.

¹⁰⁷ Szalai 1987. 221.

¹⁰⁸ Szalai 1987. 214.

¹⁰⁹ Szalai 1987. 217.

¹¹⁰ Évszázadokon át 1987. 461.

¹¹¹ A tamási királyi bíróság folyamatosan ülésezett, július 1-ig 900 embert marasztalt el. Az elítéltek nem fértek el a fogházban, a fogház udvarán szabadon ültek, élelemért kijártak a helyi piacra. (Szalai 1987. 218.)

elfojtani, a karhatalmi fellépésnek és az egyeztető tárgyalásoknak köszönhetően július 8-án az alispán már arról értesítette a belügyminisztert, hogy a megye területén a sztrájkmozgalom megszűntnek tekinthető.¹¹² Július végén a bányászok is megtagadták a munkát a bonyhádi járás bányavidékén, de a sztrájk gyorsan kifulladt, miután a bányahatóság küldöttei elbocsátással fenyegetőztek.¹¹³ Augusztusban aktivizálódott a szociáldemokrata párt is, hét helyen hirdetett meg népgyűlést, amelyből a hatóságok négyet engedélyeztek. A gyűléseken rendszerint általános és titkos választójogot, valamint progresszív adóztatást követeltek a felszólalók.

Június 22-én nagyon fontos esemény történt Tolna megye életében. Tisza István egyik utolsó intézkedésének eredményeként aláírta Szekszárd nagyközségből rendezett tanácsú várossá történő felavatását, így már Tolna megyének is lett városa. A megyei közgyűlés polgármesternek dr. Hirling Ádámot választotta meg. Ezzel szinte egyidőben érkezett meg a megyéhez a Fejérváry kormány kinevezéséről szóló hivatalos leirat, a vármegye közgyűlése pedig rendkívüli ülést tartott, amelyen a következő szövegű határozatot hozták: „*A leirat tudomásul vétetett és irattárba helyeztetett.*”¹¹⁴ Az időközben Afrikából visszatért gróf Széchenyi Sándor főispán újra bejelentette lemondását, mire Fejérváry a fővárosba rendelete és felkérte, hogy a válságos helyzetben ideiglenesen maradjon meg hivatalában. Széchenyi elfogadta a felkérést.

Dőry Pál alispán a rendkívüli helyzetre való tekintettel 1905. augusztus 10-re összehívta a megyei közgyűlést. Az ellenzék részéről Boda Vilmos és Rátkay László fogalmazta meg a felirati javaslatot: „*Tolna vármegye hazafias kötelessége az ország alkotmányos rendjének és törvényeinek védelme. Mivel a kormány az országgyűlés többségének bizalmát nélkülözi, helyén maradása a parlamentarizmus követelményeivel ellenkezik. A megye a kormány kinevezéséről szóló leiratot irattárba teszi, a kormány iránt bizalommal nem viseltetik, továbbá élve biztosított jogaival az országgyűlés által meg nem szavazott adókat nem hajtja be, a meg nem ajánlott újoncokat nem állítja ki. Amennyiben a kormánytól leirat érkezne, a rendelet tárgyalása ügyében az alispán a közgyűlést köteles azonnal összehívni.*”¹¹⁵ A megyéknek joguk volt ehhez, hiszen az adóbehajtáshoz és az újoncok kiállításához törvény kellett volna, az ügyvivő kormány viszont csak rendeleteket adhatott ki. Három órás elkeseredett vita robbant ki a javaslatról, az ellenzéki képviselők egy ízben Kossuth nóta éneklése közben kivonultak

---

¹¹² Alisp. iratok 7865/1905 TML.

¹¹³ Grósz 1969. 211.

¹¹⁴ Tolnamegyei Közlöny 1905. július 6.

¹¹⁵ Tolna vármegye adattára 1937. 116.

a tanácssteremből.¹¹⁶ Mivel a javaslatot a vita lezárása után végül 104-88 arányban elvetették a képviselők, mindenki számára világossá vált, hogy a megyei közgyűlésben az ellenzék még mindig kisebbségben van.¹¹⁷ A szüreti időszakban az újságok szinte nem is cikkeztek politikáról. A megyei ellenállás csak szeptember 23-át követően élénkült meg újra.

3.3. Az ötperces audienciától a „kiegyezésig”

Az uralkodó 1905. szeptember 23-án Bécsbe rendelte a koalíció vezetőit és rövid fogadáson felolvasta öt pontos programját, amely alapján a koalíció összeállíthatja kormányprogramját. Az audienciát követően a megalázott politikusokat tüntető tömegek fogadták a fővárosban. Az udvar és Fejérváry megállapodtak az országgyűlés december 19-ig való elnapolásába, a kormány tagjai meg sem jelentek az október 10-i parlamenti ülészen. Október 16-án Ferenc József újra Fejérváry Gézárt bízta meg a kormányalakítással. A miniszterelnök jól megszerkesztett, mérsékelt kormányprogramja süket fülekre talált, viszont a Függetlenségi Párt később ügyesen használta fel saját programja kialakításánál.¹¹⁸ A „darabont kormány” népszerűtlensége a még hivatalban maradt főispánokat is lemondásra kényszerítette, helyükre új főispánokat, vagy kormánybiztosokat neveztek ki. A koalíció törvénytelennek nyilvánította a kormány intézkedéseit, 45 megye tisztkara megtagadta az engedelmisséget az újonnan kinevezett biztosoknak. A hivatalvállalókat a feltűzött közvélemény hazaárulónak bélyegezte. November 20-án Kristóffy belügyminiszter megtorló lépésként az ellenálló megyék állami dotációját felfüggesztette.

Az osztrák politikai elit és a trónörökös ellenérzését fejezte ki a magyaroknak tett választójogi reformígérettel szemben, október végén pedig Ausztriában kirobbant a vasutasstrájk és Bécsben is mindennaposá váltak a munkástüntetések. Az adott európai helyzetben az udvar szerette volna elkerülni a nyílt fegyveres beavatkozást a tömegek ellen. A császár a belpolitikai helyzet konszolidálása érdekében újabb ígéretet tett az általános választójog bevezetésére Magyarországon, a Kriegsfall U tervet pedig végleg félretették.

---

¹¹⁶ A legnagyobb vita az önállóan befizetett adók elfogadásáról és az önállóan újoncozáson megjelent sorkötelesek bevonulatásáról alakult ki. A vita még a szembenálló táborokat is megosztotta. (Tolnamegyei Közlöny 1905. augusztus 10.)

¹¹⁷ Gaál 1988. 373.

¹¹⁸ Dolmányos 1976. 117.

A Fejérváry kabinet december 20-án megint lemondott, az uralkodó pedig újra a koalícióval való tárgyalások útjára lépett. Igazán nem volt másra lehetősége, hiszen a tényleges politikai befolyás a koalíció kezében volt.¹¹⁹ A belpolitikai válság 1906. januárjában érte el mélypontját, a megyei ellenállás országos anyagi támogatás hiányában kezdett kifulladásra, a koalíció vezetőiben újra felmerült az anarchiától való félelem.¹²⁰ Február elején Andrássy benyújtotta a koalíció mérsékelt programját az uralkodónak. A koalíciós vezér legnagyobb engedménye az volt, hogy ideiglenesen feladta katonai követeléseit, cserébe az új választások kiírásáért. Ferenc József elutasította a koalíció feltételeit, Tisza javaslatára elhatározta az adók és újoncok rendeleti úton való bevezetését, az országgyűlést pedig újra elnapolta. Nyíri Sándor királyi biztos február 19-én katonák élén megszállta az előzőleg kiürített parlamenti üléstermet, Kristóffy belügyminiszter rendeletileg gyűléstilalmat léptetett életbe, megszigorította a cenzúrát és felfüggesztette az összes ellenálló megye állami dotációját. A koalíció menetrendszerűen tiltakozott, azonban sorai a támadások hatására megbomlottak. Ugron, Eötvös és Bánffy kilépett a vezérlő bizottságból, Kristóffy most már elérkezettnek látta az időt a bizottság maradékának felosztatásához. A koalíciós vezetőknek gyorsan kellett cselekedniük, amíg még bírták a közvélemény többségének támogatását. Kossuth Ferenc a törvényeknek megfelelően új választások kiírását és április 10-ig új ülészak összehívását kezdeményezte, erre az udvar is hajlott a régóta áhított belpolitikai stabilitás megteremtésének érdekében. Április 2-án Kossuth kijelentette, hogy a katonai követelések elvetéséért cserébe a választójogi reformot tűzik zászlójukra.¹²¹ Feltételként szabták a Fejérváry kabinet leváltását is. Ezután már gyorsan megszületett az egyezség az udvar és a koalíciós vezetők között. Mivel sem az uralkodónak, sem Kossuthéknak nem állt érdekében az április 6-i paktum szövegének nyilvánosságra hozatala, a kompromisszum tartalma egészen 1908-ig titkos maradt.¹²² A sajtó azt harsogta: „A kompromisszum megkötésével a nemzet vezérei biztosabb úton haladnak a függetlenségi eszmék felé.” Április 7-én Ferenc József felmentette a Fejérváry kormányt és a mindkét fél által elfogadott Wekerle Sándort bízta meg a kormányalakítással. Az új kormány belügyminisztere mindjárt eskütétele után április 29 és május 8 közötti időpontra írta ki a választásokat, még a régi választójog alapján. Mivel április 11-én a Szabadelvű Párt Tisza javaslatára feloszlott, csak az volt kérdéses,

¹¹⁹ Magyarország története 1978. 7/2 600.

¹²⁰ Magyarország története 1978. 7/2 601.

¹²¹ Andrássy felismerte, ha a darabont kormány hajtja végre a választójogi reformot, helyzete könnyen stabilizálódhat, ezért ő is a paktum megkötése mellett volt. (Magyarország története 1978. 7/2. 611.)

¹²² Dolmányos 1976. 299.

hogyan a koalíció belüli pártok az új választáson milyen arányban szerzik meg a mandátumokat.

3.4. A Tolna megyei ellenállás a kormánybiztos kinevezéséig

Az ellenzéki vezetők bécsi látogatása után újra aktuálissá vált a napi politizálás, a megyei ellenállás megint lendületet kapott. 1905. november 8-án Döry Pál alispán újra rendkívüli közgyűlést hívott össze. A fő téma természetesen a szeptember 23-án bécsi találkozó volt, de szóba került az is, hogy ki vehetné át az ideiglenesen hivatalban lévő Széchenyi Sándor helyét a főispáni székben.¹²³ A közgyűlés rendkívül feszült légkörben zajlott. Szabó Károly bizottsági tag javaslatára a közgyűlés 81-30 arányban elfogadta azt az indítványt, amely a szeptember 23-án megaláztatást elítélte és az ellenzék vezéreinek hazafias tevékenységéért köszönetet nyilvánított. A régi szabadelvű politikusokat is sértették az udvar és a kormány erőszakos, alkotmányellenes módszerei. A határozattervezetre való szavazás azonban csak erőpróba volt, mert az indítványt Szabó a szavazás után visszavonta és maga is csatlakozott a testület sokkal mérsékeltebb hangvételű javaslatához. A végleges szövegből ezek után kimaradt a hazafias megbotránkozás kinyilvánítása a találkozó körülményeit illetően.¹²⁴

A megyében 1906 februárjáig politikailag újra csend volt. Nagyobb gondot jelentett az a tény, hogy a be nem szedett adóknak és az állami támogatás hiányának köszönhetően a megye gazdaságilag a csőd szélén állt. A Közlöny szerint 1905. novembere és 1906. februárja között havonta 340 ezer koronával kevesebb adó folyt be a megye kincstárába, mint 1904 ezen időszakában. A pénzhiány miatt egyre nehezebben működött a közigazgatás, a korábbi tartalékok felélése folyt. A viszonylagos politikai nyugalmat a megyébe kinevezett kormánybiztos érkezésének híre zavarta meg.

3.5. A Mérő-ügy

A kormánybiztos kinevezésének hírére forrongani kezdett a megye. Szekszárd függetlenségi érzelmű lakosai már napok óta izgatottan várták a kormánybiztos érkezését. Elterjedt a hír, hogy Mérő János 1906. február 23-án vonattal érkezik a megyeszékhelyre. Elhatározták, hogy Mérő beiktatását akár erőszakkal is megakadályozzák. Mikor a kormánybiztos értesült a készülődésről, elhalasztotta

---

¹²³ Felmerült, hogy Simonsits Elemér főjegyző az egyik lehetséges jelölt, de a nagy felzúdulás hatására végül visszalépett. (Tolnamegyei Közlöny 1905. november 8.)

¹²⁴ Tolna vármegye adattára 1937. 116.

utazását, amiről a 23-án délutánra a pályaudvaron összegyűlt több ezres tömeg nem értesült. A pesti vonattal csak Molnár szekszárdi rendőrfőkapitány érkezett meg, akiről kitudódott, hogy a fővárosban járt és megbeszéléseket folytatott Mérővel a beiktatási ceremónia részleteiről. A feldühödött tömeg haragja ekkor a kapitányra zúdult, Molnárt kifütyülték, szidalmazták és kocsiját kövekkel dobálták.¹²⁵ A karhatalom végül közbelépett és szétkergette a tüntetőket, akik ezután Boda Vilmos, majd Döry alispán házához vonultak. Az országgyűlési képviselő és Döry is rögtönzött beszédben higgadtságra szólította fel az embereket. Néhányan még ekkor sem nyugodtak meg és kormányellenes, kormánybiztost gyalázó plakátokat ragasztottak a falakra.¹²⁶ A csoport végül a rendőrkapitány házához vonult és kövekkel dobálta be Molnár lakásának ablakait. Az éppen odaérkező csendőrök azonnal rohamot intéztek a rendzavarók ellen, akik elmenekültek.¹²⁷ Másnap 2 század gyalogos katona érkezett Tolnáról a rend biztosításának céljából. Miután Mérő kormánybiztos hírt kapott a zavargásról, azonnal benyújtotta lemondását a belügyminiszternél. A történetek hatására március 1-jén azonnali hatállyal lemondott Széchenyi Sándor főispán és Simonsits Elemér vármegyei főjegyző is. Pár nap múlva katonaság és csendőrség szállta meg a választókerületek székhelyeit. „Az emberek némán tűrik a karhatalom jelenlétét” – írta a Közlöny. A Tolnavármegye március 4-én adta közzé Mérő János Tolna megyéhez írt levelét:

Mérő János Tolna megyébe kinevezett kormánybiztos levele a Tolnavármegye szerkesztőségéhez 1906. február 24-én

Tekintetes Szerkesztőség!

„A kormánybiztosságról tényleg lemondtam. Lemondtam, mert mélyen sértett az előlegzett, de meg nem érdemelt ellenszenv nyilvánítása, melyek híre eljutott hozzám. Nagyon bántott a jogosulatlan felháborodásnak az a nagy mérvé, amely inzultusra és talán személyes megtámadtatásra vezetett volna. Pedig én a legjobb szándékkal voltam eltelve: a mindnyájunk által óhajtott békét, nyugalmat és rendet óhajtottam polgártársaim közt helyreállítani, mindenkor a törvényesség határán belül. Én Szekszárdon születtem, és így szülővárosomnak és megyémnek óhajtottam hazafias szolgálatot tenni. Engem semmiféle érdek nem vezetett, mert én vagyoniilag teljesen független vagyok, tiszta múlttal bírok. 32 éve működök a közügyekben polgártársaim bizalmából. Tettem rugója tisztán a hazafiasság lett volna s azon önzetlen szándék, hogy

---

¹²⁵ Tolna vármegye adattára 1937. 117.

¹²⁶ A plakátokon Mérőt ábrázolták az akasztófán lógva. (Évszázadokon át 1987. 417.)

¹²⁷ Tolnamegyei Közlöny 1906. február 22.

állásfoglalásom által szeretett hazámnak, királyomnak, szülővárosomnak és megyémnek tegyek hazafias szolgálatot.”

*Tisztelettel: Mérő János
kir. tanácsos, ügyvéd*

A Tolnavármegye nyílt válasza Mérőnek 1906. március 4-én:

„Mérő úrnak hazafias lelkiismerete bátran megnyugodhatik és a királyi tanácsos úr megmaradhat továbbra is a közügyek szolgálatában. Azt a célját ugyanis a volt kormánybiztos úr, hogy békét, nyugalmat és rendet teremtsen polgártársai között, teljesen elérte, mert mihelyt köztudomásra jutott, hogy a kormánybiztosságról lemondott a béke, nyugalom és rend városunkban és az egész vármegyében rögtön helyre állott. Hazafias szándékát tehát elérte. Arról, hogy Mérő úr Szekszárdnak szülötte, eddig a legkevesebben bírtak tudomással. Kár, és nagyon sajnáljuk, hogy szülővárosa iránt érzett szeretetének dokumentálására hosszú közszereplése óta csak a mostani zord időkben, az alkotmányt felfüggesztő abszolútizmus idejében és szolgálatában gondolt először és ez ideig oly gondosan eltitkolta szülővárosa és vármegyéje iránt érzett meleg rokonszenvét. Ebből a rokonszenvből, szeretetből és hazafias szolgálatból azonban ezentúl sem kérünk.”¹²⁸

Március 7-én Tolna megye tisztikara rendkívüli ülést tartott, amelyen az alispán javaslatára a testület olyan indítványt fogadott el, amely szerint kizárólag addig maradnak hivatalban, amíg a kormány erőszakkal adót nem szedet és újoncot nem vonultat be. A megyei közgyűlés változtatott addigi álláspontján és a rendkívüli ülés hatására március 20-án az indítványt elfogadta, valamint a kormány felé továbbra is bizalmatlanságot szavazott.

4. Az 1906-os országgyűlési képviselőválasztások

4.1. A választások országos eredményei

A kormány megalakulása után az uralkodó rögtön kiírta a képviselőválasztásokat. Sokan kétségbevonják, hogy a klasszikus értelemben vett választások zajlottak le, ugyanis a koalíción kívül nem volt olyan politikai erő – a Szabadelvű Párt feloszlását követően – Magyarországon, amely komoly ellenfele

---

¹²⁸ Tolnavármegye 1906. március 4.

lehetett az ellenzéki pártoknak.¹²⁹ Az április 29. és május 8. között lebonyolított választásokon viszonylag kisszámú jelölt indult, 100-al kevesebb, mint 1905-ben. A kerületek 46%-ban egyhangú döntés született, ezek egyharmadában pedig a Függetlenségi Párt jelöltje szerezte meg a mandátumot.¹³⁰ 1905-ben a nagy tét következtében szokatlan koalíciós fegyelem jellemezte az ellenzéki pártokat, miszerint nem állítanak ellenjelölteket, ha egy másik koalíciós jelöltnek nagyobb esélye van a győzelemre szabadelvű ellenfelével szemben. 314 kerületből mindössze 12-ben sértették meg a megállapodásokat.¹³¹ 1906-ra a fegyelemnek nyoma sem maradt, köszönhetően annak, hogy a Szabadelvű Párt nem állított egyetlen jelöltet sem, így csak az volt kérdéses, hogy milyen arányban osztoznak a mandátumokon az ellenzéki pártok.

A választásokat ennek ellenére feszült légkör jellemezte, részben a karhatalom jelenlétének köszönhetően, részben azért mert az egyre aktívabb nemzetiségi pártok nagyszámban léptettek fel jelölteket, főként a volt szabadelvű körzetekben. A katonaság számos helyen beavatkozott a voksolás során, az összecsapásoknak országsszerte 32 halálos áldozata és számos sebesültje volt.¹³²

A Függetlenségi Párt elnyerte a mandátumok abszolút többségét, a Néppárt is növelni tudta mandátumai számát. A megüresedő volt szabadelvű kerületeket a függetlenségi pártok mellett többnyire az Alkotmánypárt és a Néppárt szerezte meg. A nemzetiségi pártok szintén főként a volt kormánypárti kerületekben tudtak nyerni. A szlovákok 7, a szerbek 2, a románok pedig 16 képviselői helyet szereztek. Érdekes volt az is, hogy az eddigi választásokhoz képest szokatlanul sok pártonkívüli jelölt szerzett mandátumot.

Függetlenségi Párt	253
nemzetiségi pártok	25
Alkotmánypárt	84
Néppárt	33
Demokrata Párt	3
MSZDP	1
pártonkívüliek	13
egyéb	1

7. számú táblázat

Az 1906-os választások országos eredményei

¹²⁹ Boros-Szabó 1999. 146.

¹³⁰ Boros-Szabó 1999. 146.

¹³¹ Boros-Szabó 1999. 145.

¹³² Magyarország története 1978. 7/2 615.

4.2. Az 1906-os választások Tolna megyében

Az uralkodó leiratában május 19-re hívta össze az országgyűlést, ezért a Wekerle kormány belügyminisztere kinevezése után azonnal kiírta az országgyűlési képviselőválasztásokat. A megyei központi választmány a választások napját az egész megyében április 30-ra tűzte ki¹³³, így Kölesd előzetes kérelmét, miszerint a képviselőválasztást május 1-re és 2-re ne írják ki az országos vásár miatt, a választmány helybenhagyta.

Jogosultság alapja választó kerület	ház	fölbirtok	jövedelem	Értelmiségi cenzus	Régi jog
Szekszárdi	1,6	62,4	25,6	9	-
Bonyhádi	1,6	81,6	9,9	6,8	-
Szakcsi	2	83,9	8,5	5,3	-
Kölesdi	-	84	7,1	8	0,4
Pincehelyi	1,7	77,3	11,7	6,6	0,5
Paksi	1,1	67	20,7	6,9	4,2
Megyei átlag	1,3	76	13,9	7,1	0,8
Országos átlag	4	64,1	20,2	7,3	3

8. táblázat

Választásra jogosultság alapja 1906-ban százalékban kifejezve

Hivatalosan április 16-án indult a választási kampány, ugyanis a legtöbb választókerületi székhelyen erre a napra szerveztek választási nagygyűlést és szintén ezen a napon tartották megbeszélésüket a választási bizottságok tagjai a Szekszárd Szállóban. Az idő rövidsége miatt igazi választási kampány nem is alakulhatott ki, ráadásul a kerületek többségében csak a Függetlenségi Párt, vagy a koalíciós pártok jelöltjei harcoltak egymás ellen a mandátumért. Komoly választási harc csak a szekszárdi kerületben dült, mert Szabó Károly újra vállalta a megmérettetést Boda ellenében, a központi kerülethez hasonlóan minden más kerületben újra indultak az 1905-ben győztes politikusok. A kölesdi, a paksi és a szakcsi kerületben Benyovszky Rezsőnek, Szluha Istvánnak és Szluha Jánosnak nem akadt kihívója, a pincehelyi kerületben Rátkay László ellenfeleként egyedül Baress Károly szociáldemokrata jelölt

¹³³ Tolnamegyei Közlöny 1906. április 12.

lépett fel.¹³⁴ Bonyhádon két függetlenségi politikus csapott össze, mivel Wéber János ellenfeleként dr. Preyer Hugó budapesti ügyvéd indult a választásokon.

Április 19-én Szekszárdon Boda Vilmos kampánynyitó beszédét Szabó hívei zavarták meg, ezért Boda április 22-re halasztotta választási programjának elmondását. Szabó Károly is szándékosan erre a napra szervezte saját programbeszédét. Ezen előjelek nem sok bizakodásra adtak okot, ezért Szekszárd polgármestere az izgatott közhangulatra tekintettel karhatalom kivezénylését kérte a Belügyminisztériumnál.¹³⁵ A polgármester előrelátása végül beigazolódott, mivel 22-én jókora tömeg lepte el Szekszárd központját. Annak ellenére, hogy Boda Vilmos a Garay térre, Szabó Károly pedig a vármegyeháza udvarára hirdette meg gyűlését, mindkét jelölt beszédét hatalmas fütyülés és kiabálás zavarta meg. A karhatalom az indulatok elharapózása láttán erőszakkal oszlatta fel a tömegeket, így végül mindkét beszéd elmaradt.¹³⁶ Boda hívei még aznap éjszaka kiragasztották a város több pontján Szabó sok évvel azelőtti magánlevelének másolatát, amelyben hálásan köszöni a Közlöny főszerkesztőjének, hogy támogatta az alsónyéki lelkészi kinevezését.¹³⁷ Eközben a lelkész kortesei lelkesen dolgoztak azon, hogy a még ingadozó tolni és decsi választókat Szabó mellé állítsák.

A választás napján a megyében viszonylagos nyugalom uralkodott, Szekszárd kivételével csak a szakcsi kerületből érkezett hír atrocitásról, mivel a választások előtt néhány nappal derült ki, hogy Szluha János ellenfeleként a szintén függetlenségi Lipkay Kálmán ügyvéd indul a választásokon. Április 23-án Döbröközön a Lipkay és Szluha hívek összeverekedtek, egy ember meghalt, kettőt pedig életveszélyesen megkéseltek.¹³⁸ Az izgatott közhangulatnak köszönhetően április 29-én nagyszámú karhatalmi egység szállta meg Szakcsot és környékét. A választás egyébként rendben lezajlott, Lipkay kilátástalannak ítélte meg a harcot, így még a nap folyamán visszalépett, a mandátumot tehát újból Szluha János szerezte meg.

A választás a többi kerületben is rendben folyt le az egész megyében. Pincehelyen Rátkay László 1491:23 arányban győzött szociáldemokrata ellenfele ellen, az eredmény bejelentése után egy lelkes csoport vállára vette a képviselőt és diadalmenetben hordozta végig a községen. Kölesden és Pakson egyhangúlag Benyovszky Rezsőt és Szluha Istvánt hirdette ki a választási bizottság elnöke győztesnek. Bonyhádon délelőtt még fej-fej mellett haladtak a jelöltek, délutánra

¹³⁴ Tolnamegyei Közlöny 1906. április 19.

¹³⁵ Alisp. iratok 2283/1906

¹³⁶ Tolnamegyei Közlöny 1906. április 26.

¹³⁷ Tolnavármegye 1906. április 29.

¹³⁸ Tolnavármegye 1906. május 3.

azonban már világossá vált, hogy Peyer Hugó a választási harcot elvesztette. A mandátumot újból Weber János szerezte meg 469 szavazattöbbséggel.¹³⁹

Több ezres, hatalmas tömeg gyűlt össze reggel nyolc órára a vármegyeháza előtti téren Szekszárdon, mindkét fél kortesei teljes erőbedobással dolgoztak egész nap.

A jelölésnél derült ki, hogy - nagy meglepetésre - a szociáldemokraták is állítanak jelöltet Kondor Bernát személyében. A rendre 2 századnyi gyalogság, 20 lovas és 30 csendőr felügyelt, a feszült légkör ellenére azonban sehol nem kellett beavatkozniuk a nap folyamán. A vármegyei tisztikar tagjai, köztük Dőry Pál és Simonsits Elemér dél körül Szabó Károlyra adták le szavazatukat, ezzel is befolyásolva az ingadozó szavazók döntését.¹⁴⁰ Hihetetlen izgalmak közepette ért véget a választás, mivel nem lehetett tudni, hogy melyik függetlenségi képviselőjelölt kapta a több szavazatot a rendkívüli választási harc folyamán. Este fél nyolckor a választási bizottság elnöke lezárta a szavazást. Összesen 2022-en szavaztak, Bodára 1011-en, Szabóra 1008-an, Kondor Bernátra pedig 3-an adták le voksukat, így az a nagyon ritka eset állt elő, hogy megismételt választást kellett tartani, mivel egyik jelölt sem kapta meg a szavazatok abszolút többségét.¹⁴¹ A Boda párti kortesek azonnal óvást nyújtottak be a választási bizottságnál azzal az indokkal, hogy Kondor jelöléséhez tíz választópolgár aláírása kellett, mégis a szavazáson csak három voksot kapott, tehát a jelöléskor csalás történhetett. A bizottság elnöke Totth Ödön az óvást elutasította és Bodáék sem vitték az ügyet további fórumok elé. A szekszárdi választások után megindult a találgatás Szabó Károly sikerének okairól. A Tolnavármegye Boda Vilmos idős korával magyarázta a szekszárdi képviselő "kudarcát", hozzátéve, hogy Szabó a friss erő és nagyon jó szónok is egyben. Az óriási küzdelmet többen vallási ellentétekre vezették vissza, mivel Boda Vilmos római katolikus, Szabó Károly pedig református vallású volt. Mindkét jelölt alaptalannak minősítette ezeket a pletykákat.¹⁴²

---

¹³⁹ Tolnamegyei Közlöny 1906. május 3.

¹⁴⁰ Tolnavármegye 1906. április 30.

¹⁴¹ Tolnamegyei Közlöny 1906. május 3.

¹⁴² Tolnamegyei Közlöny 1906. május 3.

választókerület	Választópolgárok száma	Ténylegesen szavazók száma	%
Szekszárd	2728	2022	74,1
Bonyhád	2815	1719	61
Paks	2287	egyhangúlag	-
Kölesd	2338	egyhangúlag	-
Pincehely	3427	1513	44,15
Szakcs	2536	egyhangúlag	-

9. számú táblázat
Választáson való
részvételi arány
választó-kerületek
szerint 1906-ban

Az 1906-os tolna megyei választásokon nagy meglepetést egyedül a szekszárdi eredmény keltett, hiszen egyrészt a másik öt választókerületben ugyanazok a jelöltek győztek, mint 1905-ben, másrészt Boda megválasztását sokan már újra elkönnyvelték. A központi kerületben folyó nagy harcot tükrözte a választáson megjelent szavazók magas száma, mivel 1906-ban az előző évhez képest mintegy 900 választópolgárral több gondolta úgy, hogy leadja voksát valamelyik jelöltre. A többi kerületben egyedül Bonyhádon alakult ki komolyabb küzdelem, három kerületben pedig csak egy jelölt lévén egyhangú döntés született.

4.3. Megismételt választás Szekszárdon

Az április 30-i képviselőválasztás után rögtön összeült a megyei központi választmány, hogy megtárgyalja a szekszárdi pótválasztás részleteit, a testület az új választás napját május 15-re írta ki.¹⁴³ Hatalmas választási harc dúlt a kerületben, a két függetlenségi jelölt kortesei fáradhatatlanul járták a községeket, hogy meggyőzzék a még ingadozó szavazókat. A két jelölt választási körútja során egymást licitálta felül az ígéretekben. Tolna nagyközség végérvényesen Szabó pártjára állt, a lelkész május 12-én elmondott egy órás beszédét mintegy háromezren hallgatták meg a főtéren hatalmas hangorkán kíséretében, Szekszárd és Bátaszék azonban még mindig kitartott Boda mellett, ezért nagyon szoros választási eredményre volt kilátás.¹⁴⁴ Szabó Károly május 2-án a fővárosba utazott, hogy felkérje a Függetlenségi Párt intéző bizottságát, ne

¹⁴³ Tolnamegyei Közlöny 1906. május 10.

¹⁴⁴ Tolnavármegye 1906. május 12.

avatkozzanak be a pótválasztásokba, bízzák a döntést a választópolgárookra, köztudott volt ugyanis a megyei politikai vezetés körében, hogy a párt vezetősége nem hivatalosan Boda Vilmost támogatta az eddigi választások alkalmával.¹⁴⁵

A választási harccal párhuzamosan egy másik fontos esemény is zajlott a megyében, hiszen a megyei közgyűlés megválasztotta az új főispánt: Gróf Apponyi Gézárt május 14-én iktatták be hivatalába nagy ünnepség és bankett keretében.¹⁴⁶ Az Apponyi beiktatását követő ünnepségsorozat néhány napra elterelte a közvélemény figyelmét a szekszárdi választási csatározásról.

Szekszárd lakosai verőfényes napra ébredtek május 15-én, már reggel hétkor rezesbandák zendítettek rá a Garay téren. Óriási kocsisorral, virágosó és lovasbandérium kíséretében érkezett meg a Szabó-párt a Sárközből. Nyolc óra után vonattal érkezett még félezer Szabó szavazó, akik gyalog vonultak fel a vármegyeháza elé. A menetet fiatal lányok vezették sárközi viseletben, egy öcsényi zenekar közismert nótákat játszott, ünnepi hangulat uralkodott városszerte. A jelölések után fél kilenckor nyitotta meg a választási bizottság elnöke a szavazást. Kocsik robogtak ide-oda, voltak súlyos betegek, akiket ketten támogattak a bizottság elé. Egy tizenöt éves Boda-párti kortesfiú a választási küzdelem hevében késével mellbe szúrta barátját, más komoly atrocitás azonban nem történt, a szavazás a nagy tét ellenére rendben folyt le.¹⁴⁷

A 2728 választásra jogosult közül a nap végére 2247 adta le szavazatát, amely kiemelkedően magas, 82,3 százalékos részvételi arányt jelentett. A győztes Szabó 1215, Boda pedig csak 1032 szavazatot kapott, így a választási harcot elvesztette. Amíg az alsónyéki lelkész és kortesei az április 30-i választás óta mintegy kétszáz új szavazót tudtak mozgósítani, addig Bodáék alig harmincat és ez el is döntötte a szavazás végkimenetelét.¹⁴⁸ A szekszárdi választókerületet 1884-től kezdve 22 évig képviselő Boda Vilmosnak 1896 óta nem akadt szabadelvű kihívója és az élet furcsasága, hogy végül egy – szintén - függetlenségi ellenféltől kellett vereséget szenvednie, egy hihetetlenül kiélezett küzdelem végén. Tolna megyében is véget ért az 1905. januári országgyűlési választásokat követő, másfél éve húzódó politikai válság, az összes választókerületben lezárultak a választási küzdelmek.

Alig egy héttel a szekszárdi pótválasztást követően már meg is választották az országgyűlési bizottságok tagjait. Rátkay László a pénzügyi, Szluha István a

---

¹⁴⁵ Tolnavármegye 1906. május 5.

¹⁴⁶ Tolnamegyei Közlöny 1906. május 17.

¹⁴⁷ Tolnamegyei Közlöny 1906. május 17.

¹⁴⁸ Tolnavármegye 1906. május 19.

földművelésügyi, Wéber János a naplóbíró, Benyovszky Rezső pedig az Erzsébet királyné szobor bizottságba került.¹⁴⁹

Megkezdődött a koalíciós pártok négy évig tartó, gondokkal tűzdelt kormányzása. Az egyesült ellenzék a politikai támadások keresztüzében felbomlott, a Tisza István és hívei által alapított szabadelvű Nemzeti Munkapárt pedig nagy győzelmet aratott az 1910-es választásokon. Tolna megye egyetlen kerületében sem választották újra 1910-ben a négy évvel korábban győztes jelöltek, a szabadelvű-függetlenségi arány pedig ismét kiegyenlítődt, hiszen három munkapárti jelölt mellett három függetlenségi jutott be a képviselőházba.

---

¹⁴⁹ Tolnamegyei Közlöny 1906. május 24.

Összegzés

A magyar kormány, az uralkodó és az ellenzék másfél évig tartó politikai küzdelmének hátterében egyéni sikerek és tragédiák húzódtak meg: közismert, komoly politikai rutinnal rendelkező személyek buktak meg az 1905-1906-os választásokon, a politikai életben ismeretlen figurák emelkedtek fel, a Szabadelvű Párt a választási vereséget követően felbomlott és megszűnt, a helyére lépő Függetlenségi Párt vezette pártkoalíció pedig addigi legnagyobb választási sikerét elkönnyelve mindössze egy kormányzati ciklus idejére tudott hatalmon maradni.

Mivel a korszak választópolgárainak politikai magatartása csak közvetett formában kutathatók számunkra választmányi jegyzőkönyvek, szavazási ívek, újságcikkek és statisztikai elemzések alapján, nehéz egyértelműen és megkérdőjelezhetetlenül választ adni arra a kérdésre, hogy miért jutott mandátumhoz az egyik jelölt és miért bukott meg egy másik. Ugyanezen okok miatt próbálom meg a 20. század elején élt választópolgár képviselőjelöltekhez és a pártokhoz való viszonyulását elemezni a mai kutatók szempontjai alapján, hiszen mint feltételezem az alapvető értékrend már 1905-ben is hasonló volt a manapság tapasztalhatóhoz, természetesen egy teljesen más történelmi időszakban. Elsődlegesen két meghatározó tényezőt emelnék ki, érdekes módon mindkét elem valamilyen szinten szubjektív értéktartalmat hordoz, amíg a szavazók szempontjából másod-, illetve harmadlagos attitűdök esetében szinte kivétel nélkül külső szempontok játszanak főszerepet.

1. Az egyik legfontosabb választói attitűdnek valamely párthoz való *tradicionális* – akár nemzedékeken át szilárdan kitartó – viszonyulást tartom. Családok, községek, sőt nagyobb területi egységek szavaztak évtizedeken át az egyes pártok jelöltjeire akkor is, ha a leendő képviselő nem is járt sohasem az adott kerületben. Az ilyen helyeken egy idő után nem is indítottak ellenfelet más pártok, hiszen eleve elveszítettnek érezték a csatát és más kerületekre tartalékolták anyagi erőforrásaikat. A legnagyobb pártok vezetői ezekből a kerületekből kerültek be a képviselőházba. A korszakban látványos és a legtöbbször mulatozással járó közkedvelt kampánykörutak és kortesbeszédék éppen ezért csak azokban a helységekben voltak eredményesek, ahol nem volt eleve lefutott a küzdelem és a képviselőjelölt személyesen, vagy kortesei által maga mellé állíthatta a még ingadozó szavazókat. Nem is feltétlenül a szavak győzték meg a hallgatóságot, hanem a bemutatkozó, helyzetértékelő beszédék

külsőségei, a jelölt és kíséretének bevonulása, illetve az egész ceremónia demonstratív jellege. Hozzá kell tenni, hogy a meggyőzés eszköze számos esetben nem az ígéretek és érvek özöne, hanem a sokkal kevesebb gondolkodást és felelősséget igénylő etetés-itatás és lefizetés, valamint vesztegetés voltak. Ezek teljesen szokványos módszerként alkalmazták a szavazatszerzésnél. Az a jelölt, aki nagyobb pénzügyi tartalékokkal rendelkezett, vagy komoly támogatói háttérrel tudhatott maga mögött, már a kampány kezdetén képviselőnek érezhette magát.

Ehhez a ponthoz szervesen kapcsolódnak a vallási-nemzetiségi kérdések, főként azokon a területeken ahol a vallás és a politika évszázadokon keresztül összefonódott. A Dunántúlon a politikai törésvonalak főként nem vallási, hanem inkább nemzetiségi és társadalmi szegmensek között alakultak ki, míg a peremterületeken – az előbb említettek mellett – ennek ellenkezője figyelhető meg.

2. Véleményem szerint a másik meghatározó tényező a választásokon indulók *személyiségének* szerepe volt. A karizmatikus, jó szónoki képességekkel megáldott jelölt olyan szavazókat is maga mellé állíthatott, akik hagyományosan másikat támogattak. Ezt azért is fontos kiemelni, mert az érzelmi összetevők a választói magatartás ezen szegmensénél erőteljesen szerepet játszottak és mint ilyen, nehéz közvetetten vizsgálni. Míg az előző pontra a Perczel család a legjobb példa, addig a személyiség szerepét bizonyítja Pichler Győző esete, aki Kossuth Lajos halálos ágyán elmondott mondatára hivatkozik, amelyben felkéri politikustársát, hogy vigyázzon Magyarországra. Ez a történet azt hiszem nehezen hihető, mégis a választásokat kicsi szavazatkülönbséggel Pichler nyerte a hagyományosan kormánypárti kerületben.
3. Másodlagos befolyásoló tényező volt az *aktuális* politikai, gazdasági, társadalmi kérdésekre adott politikusi megoldási lehetőségek minősége és ezek eljuttatása a választók felé. Viszonylag kevés beszédben, vagy vezércikkben fedeztem fel utalást a regionális, települési problémák megoldására, egyáltalán arra, hogy a jelöltek feszegették volna az ilyen irányú gondokat. Mivel a választópolgárok jelentős része a kampánybeszédekből értesült az aktuálpolitikai eseményekről, nagyon egyoldalú képet kaphatott a számára fontos, vagy fontosnak beállított országos történésekről, ezért a jelölt

ragaszkodott ahhoz, – és sokszor meg is követelték tőle – hogy a pártja által elfoglalt álláspontot fogalmazza meg teljes egészében, vagy alakítsa a helyzetértékelés helyéhez és idejéhez. Ilyen aktuálpolitikai kérdések voltak többek között: a rossz minőségű utak, a kivándorlás korlátozásában elfoglalt álláspontok, vagy a választókerületek arányosítása amelyek csak egyes kerületeket, vagy társadalmi rétegeket érintettek.

A dolgozatban már több helyen érintettem, de nem lehet elégszer kiemelni, hogy a választói magatartás fontos tényezője volt a *félelem*. A nyílt szavazás rendszerének következtében mindenki tudta, ki hova szavaz, ez pedig sokszor komoly konfrontációval járt és ha nem a karhatalom avatkozott be a szavazás folyamán, akkor az ellenfél hívei kerestek összecsapási lehetőséget. Előre kidolgozott stratégiákat boríthatott fel, lefutottnak hitt választási versenyt tehetett ismét nyílttá a választásokon tapasztalható spontán erőszak. Ez is olyan szempont, amelyet nehéz előre tervezni, kivéve azokon a helyeken, ahol már megszokottá váltak a tumultózus jelenetek és a karhatalom nem tud, vagy nem akar a kellő erénnyel fellépni a rendzavarók ellen. A századfordulós választások alkalmával a nemzetiségi területeken, de sok helyen másutt is szinte borítékolni lehetett az összecsapásokat.

4. Végül a pártokról a közvéleményben kialakult kép, az általuk képviselt *értékrend* és a pártprogramok is szerepet játszhattak a választói szempontok alakításánál. A földbirtokosok többsége minden bizonnyal az agrárius programmal fellépő pártokat, míg a munkásréteg leginkább a szociális problémák orvoslásának ígéretével kampányoló politikai erőket támogatta, de voltak alapvető törésvonalak, amelyek megosztották a két oldalt. Ilyenek voltak – a társadalom nagy részénél minden bizonnyal a 48-as és 67-es alapokhoz való makacs ragaszkodásként értékelhető – a századfordulóra egyre parttalanabbá és értelmetlenebbé váló közjogi viták, amelyek politikusaink elitista felfogásából fakadóan kerültek újra és újra előtérbe. Amikor Tisza 1904-ben eleinte csak a pártelitek, később a közvélemény által is meglepő módon átlépi azt a láthatatlan határt, ahol már nem a szabadelvűek által sokszor hangoztatott kiegyezés védelmét, hanem az ellenzék számára a politikai tér beszűkítésének ellentmondást nem tűrő, de a felelős miniszterelnök szempontjából érthető programját indítja el, szinte egy csapásra egy oldalon találjuk az összes ellenzéki politikust, hiszen ha a szinte már intézményes

módon működő obstrukció lehetőségét is elveszítenék, gyorsan oda kerülhetnek, ahová Tisza szánja őket: a politika senkiföldjére. Először kerülnek szembe azzal a helyzettel, hogy a frontális támadással szemben védekezniük kell, mert a fennmaradásuk függ tőle. A gépezet olyan eredményesen működött, hogy szerintem még az ellenzéki vezetőket is meglepte a közvélemény ilyen nagy mértékű rokonszenve és támogatása. Tisza minden bizonnyal rosszul mérte fel az erőviszonyokat és a várható következményeket, végül a helyzetből kiutat nem találva lemondott. Ezt azért fontos kiemelni, mert bebizonyosodott, hogy a pártok által képviselt értékrend az 1900-as évekre egyértelműen kiüresedett jelentéstartalmakat takart. Szabadelvű oldalon azért, mert a frázisok egyre jobban tarthatatlanná váltak az adott politikai-történelmi szituációban, ellenzéki oldalon pedig pontosan azért, mert minden felelősség nélkül hangoztathatták többek között katonai és gazdasági követeléseiket 48-as alapon, ha kormányzati pozícióra esélyük sem volt és választási győzelmük után addig nem kerülhettek kormányra, amíg minden egyes választási ígéretüket negligálták.

A két éven át tartó válság felszínre hozta az összes problémát, amellyel a Monarchia és azon belül Magyarország küzdött. Ez már nem csak egyes emberek és rétegek sorsát érintette, hanem az egész országot. A minden demokratikus alapot nélkülöző választási rendszer sajnos a dualizmus kori Magyarország működésének rövid kivonata is lehetett volna.